

Jazykový koutek časopisu Computer

Libuše Mohelská (srpen 1999 až duben 2002)

Microsoftí produkty a jazyková hra

Uživatelé počítačů jsou často lidé hraví a nevyhýbají se ani hře s jazykem. Důkazem nejsou jen početné vtipy s počítačovou tematikou založené právě na jazykové komice (třeba doslovné překlady názvů aplikací – *Skvěloň/Excel*), ale také způsob, jakým tato zájmová skupina vytváří svůj slang. Základem pravda jsou a asi i zůstanou anglické termíny, počítačníci je ale nepřejímají bezduše a mechanicky.

Využívají téměř všech možností z oblasti slovtvorby češtiny, které angličtina nenabízí – například *zdrobněliny* – *prográmek* a *utilitka* se liší od programu a utility rozsahem a významem a navíc pojmenování navozuje dojem větší přístupnosti pro uživatele. Nepřeberné možnosti nabízejí zkratky – třeba souborům formátu rtf se běžně říká *raťafáky*. V psaném projevu si to sice dovolit nemůžeme, ale v rozhovoru dvou kolegů je to příjemné oživení – je možné se nad takovým výrazem nepousmát? Uživatelé počítačů se s nadšením chopili také některých zapomenutých koncovek a spojení jako *microsoftí produkty* můžeme vidět i v odborném tisku. Z hlediska jazykového tvoření zas tolik namítat nelze – frekventovanější je sice *koncovka -ovský*, v tomto případě ji však použít nelze. Jediným spisovným řešením sice asi zůstanou *produkty společnosti Microsoft / produkty Microsoftu*, přesto nemůžeme výše uvedenému spojení upřít nemalý půvab.

Samostatnou kapitolkou je tvorba sloves z cizích základů – kromě už zažitého *mailovat* a rychle se prosazujícího *talkovat* jsem už zaznamenala i slovesa jako *telnetnout* či *ftpnout* – nepřiliš překvapivě první v mluveném, druhé v psaném projevu.

Zvláštním jevem je i to, jak počítačovní odborníci hovoří o počítačích zatímco pro člověka zvenku jsou to prostě počítače (vysloveno podle povahy dotyčného s lehkým despektem nebo posvátnou úctou), lidé zevnitř obvykle mluví o strojích nebo mašinách. Odráží se v tom pojetí počítače jako běžné součásti života, něčeho, čeho není třeba se bát, ale zároveň toto pojmenování ukazuje i určitý důvěrný vztah a hrdost počítačníka k počítači.

Jazyková tvořivost a hra s jazykem jsou důvodem k radosti – dokud si s jazykem hrajeme, znamená to, že si ho všímáme. Dokud nás jeho možnosti a půvaby udivují, není nám lhostejný. A dokud nám není jedno, jak co řekneme nebo napíšeme, budeme o tom přemýšlet. Jednoduché rovnice, které však mají důležité důsledky.

Smrky převyšovaly jedle aneb pár praktických rad

I když o stylu článků (nejen) v počítačových časopisech a výběru lexikálních prostředků a o tom, co se v jazyce ještě smí, můžeme vést dlouhé akademické spory, které možná nepovedou k viditelnému výsledku, nabízím dnes několik praktických postřehů především o jednoznačném vyjadřování.

Z věty v titulku nepoznáme, zda byly vyšší smrky nebo jedle – a protože věta nechce sdělit nic jiného, než že jedny ze stromů byly vyšší, ztrácí smysl. Věty podobného typu se vyskytují v odborných textech opravdu často: *Zavedli jsme nový přístup k výrobě přijímačů, při kterém určují velikosti výrobků jejich tvary*. Pisatel pochopitelně ví, co je určeno čím, ale nezasvěcený čtenář je ztracen, nemá-li k dispozici kontext. (Věta by byla naprosto v pořádku, pokud by jí předcházel odstavec popisující, kterými faktory byly velikosti výrobků určovány dříve.) Možnost nápravy jsem už naznačila – použijeme-li trpný rod, bude věta jednoznačná – ... *velikosti výrobků jsou určeny jejich tvary*. Jakkoli se nadměrnému užívání trpného rodu doporučuje vyhnout, tady prokáže tato gramatická kategorie neocenitelnou službu.

Nepříjemnosti může způsobit i nenápadné interpunkční znaménko. Ve větě „*Platby zpracované obchodním oddělením do 13. 9., je třeba ihned odeslat.*“ by přidání čárky za slovo platby zcela změnilo smysl věty. Zatímco při vyjádření bez čárky je třeba odeslat platby zpracované do 13. 9. při vložení čárky by bylo třeba odeslat všechny platby a věta vložená mezi čárkami by pak popisovala jen nepřiliš významnou průvodní okolnost. Podobně věta „*Bill Gates věnoval veškeré své síly*

rozvoji Microsoftu, který pod jeho vedením expandoval a byl ohodnocen řadou prestižních ocenění.“ změni význam vložení čárky před a byl. Zatímco ve znění bez čárky získal ocenění Microsoft, přidáním čárky je připíšeme Billu Gatesovi. Uvedené příklady ukazují, jak je důležité jistě se orientovat v interpunkčních pravidlech, a jsou zadostiučiněním pro učitele češtiny, kteří se rok co rok potýkají s pochybnostmi žáků o užitečnosti větného rozboru.

Jednoznačné vyjadřování, které vylučuje možná nedorozumění, je samozřejmým požadavkem na kultivovaný projev, nebo spíše základním předpokladem takového projevu. Nedostatky v této oblasti často vznikají proto, že autorovi je problém jasný a neuvědomí si, že ne vždy s ním čtenář sdílí jeho znalost situace a že jeho formulace může mít ještě jiné význam než to, které on sám zcela samozřejmě předpokládá.

Rozdíly mezi mluveným a psaným projevem

Rozdíly mezi mluveným a psaným projevem dokáže poměrně snadno popsat i běžný uživatel jazyka. Psaný projev je stálejší, celistvější, konzervativnější, mluvený bývá méně souvislý, méně spisovný, často i negramatický. Komunikace e-mailem však představuje z tohoto hlediska zajímavý fenomén někde na pomezí. Chybí při ní neverbální prostředky, které máme k dispozici při přímém kontaktu – barva hlasu, gesta, mimika, řeč těla, ale přesto je bezprostřednější a také pomíjivější než většina sdělení psaných. Existují samozřejmě i velmi formální e-mailové dopisy, ale většina lidí při osobní i pracovní komunikaci e-mailem používá mnohem uvolněnější jazyk i styl, než kdyby témuž člověku psali tužkou na papír. O důvodech lze jen spekulovat, určitě však mezi ně patří rychlost e-mailové komunikace a pomíjivost daná tím, že dopisy lze snadno smazat, a také tím, že i jejich účel bývá krátkodobý – rychle sdělit důležitý termín, domluvit schůzku, podat krátkou zprávu.

Zvláštnosti tohoto druhu komunikace a to, že se blíží spíše projevu mluvenému, zřejmě cítí i sami uživatelé elektronické pošty. Aby dodali elektronickým dopisům to, co jim k mluvené řeči chybí, vymysleli ucelený systém tzv. *emotikonů*, které většina z nás dnes zná spíše jako „smajlíky“. Právě pomocí stylizovaných ksichtíků lze sdělit to, co v mluvené řeči sdělujeme barvou hlasu nebo povytažením obočí – a tato neverbální sdělení zabraňují možnému nedorozumění. Elektronické úšklíbnutí naznačuje – myslím to jako vtip, myslím to s tebou dobře, tohle je ironie. Elektronický úsměv zjemní strohé pracovní sdělení a autor zprávy si přitom nemusí lámat hlavu s formulací výstižné věty, stačí mu pouhé tři úhozy. A adresát, který na dotaz ohledně termínu splnění úkolu dostane odpověď *Včera bylo pozdě ;–)*, si nemusí lámat hlavu otázkami o šéfově náladě, jak by nepochybně činil, kdyby v e-mailu stálo *Včera bylo pozdě*. V klasických dopisech takový prostředek nemáme – většinou v něm bývá více prostoru k tomu, abychom své pocity důkladněji rozebrali. Ale přesto, že na jedné straně existují e-maily, kde si elektronické úsměvy musíme odpustit, na straně druhé řada mých známých potvrzuje jejich užitečnost tím, že je přikresluje i na pohlednice nebo do papírových dopisů. :-)

Předem se omlouvám všem

Předem se omlouvám všem, kterým tento sloupek bude připadat hnidopišsky perfekcionistický. Zdánlivě drobné detaily však také hrají v textu svou roli a navíc se jeden s druhým skládají. Snad tedy následující poznámky o mezerách nebudou úplně neužitečné.

Asi každý už zaznamenal, že při zápisu čísel, měn, času, hodnot s jednotkami a podobně existují v různých jazycích různé konvence. Ve světě počítačů pracujeme v drtivé většině případů s konvencemi běžnými v americké angličtině. Že je při přebírání údajů z anglické dokumentace nutné nahradit desetinnou tečku desetinnou čárkou a naopak čárku oddělující po tisících řády zaměnit za neoddělitelnou mezeru (trojhmat CTRL+SHIFT+MEZERNÍK si zapamatujte, hodí se i jindy), jsme si zvykli. V angličtině však mezi hodnotou a jednotkou nebývá mezera, kterou je v češtině třeba přidat – opět je záhodno použít tvrdou mezeru, aby údaje zůstaly na jednom řádku. Nejde tu jen o typografický standard, zápis s mezerou a bez mezery se liší významem. Roztok s koncentrací 5 % je 5%. Neboli: roztok s koncentrací pět procent je pětiprocentní.

Čímž jsme prozradili další pravidlo, se kterým bojují opravdu téměř všichni uživatelé jazyka.

Dvaatřicetibitová aplikace se totiž zkráceně neoznačí jako 32-tibitová ani jako 32ti-bitová – správný zápis je 32bitová. Setkala jsem se s nesmírným množstvím variant – zapamatování té správné vám nepochybně ušetří lámání hlavy.

Zápis jednotek v angličtině v sobě také skrývá některá úskalí. Můžeme se setkat s modelem o rychlosti 56kbps, 56Kb/s a podobně. Ať už se jedná o kilobity či kilobajty, vždy platí, že úvodní k je zkratkou pro předponu kilo, která se v češtině zkracuje vždy malým písmenem: kilogram má zkratku kg, kilometr km. Naštěstí neexistuje jiná předpona začínající na k, proto nedojde ke zmatení pojmů, které by mohlo nastat u mikrometrů a milimetrů, nemluvě o tom, že neměříme v megametrech. Přesto ani tento kosmetický detail není bezvýznamný. Zápis kbps znamená v angličtině doslova „kilobits per second“, tedy „kilobitů za sekundu“. Tomu odpovídají české zápisy kb/s, případně kbs⁻¹, z pochopitelných důvodů se ujala první varianta.

Že konvence nejsou nedůležité, dokazuje snad i to, že se jimi v přistěhovalecké škole, o které se píše v knížce Leo Rostena, zabývali i studenti profesora Parkhilla s panem Kaplanem v čele. Zasvěcení si vzpomenou na lekci, kde se probíral zápis času, a na páně Kaplanův komentář, že „zázvorka je chrupka“, nezasvěceným pak knížku vřele doporučuji.

O zamlžování významu

Nadměrné módní užívání některých přejatých slov však někdy vede k zamlžování jejich významu.

...poznávají autoři Příruční mluvnice češtiny v kapitole o tendencích v současné české slovní zásobě. Otevřete-li noviny, snadno si pravdivost tohoto tvrzení ověříte. Aspekty, identita, alternativa, filozofie, vize, dimenze, image. Slova, která (podle mínění autora) dodají jednoduchým skutečnostem potřebnou závažnost a *komplexnost*. Vizi své filozofie potřebuje dneska každý, zvláště na prahu nového milénia, se kterým se pojí i jiné dimenze než problém Y2K.

Ale nejen cizí slova jsou vinna zamlžováním významu. Mohou nám k němu pomoci i slůvka, která měla původně úkol přesně opačný – česká zájmena. Když slyším, že je třeba ještě dořešit *to* či *ono*, jímá mě tichý vztek. Zájmena ukazovací buď odkazují na něco, co už bylo dříve v textu zmíněno, nebo ukazují na nějaký objekt v prostoru, opakují si gramatickou poučku a skřípu zuby, protože mluvčí nepoužil zájmena v žádné z těchto funkcí, ale jejich použitím se vyhnul pojmenování problému, který chybí k dořešení jeho záležitosti. Podobnou funkci plní i fráze *to je o něčem úplně jiném*, případně *o tom to vůbec není*.

Dalším takovým zamlžovacím slovem je přídavné jméno *daný*. Jeho použití působí velmi přesným dojmem, často ale tento přívlastek odkazuje kamsi do prázdna, tak jako zmíněné *to* či *ono*.

Mezi výrazné zamlžovací tendence patří i vyhnutí se osobní vazbě nebo rádooby elegantní fráze – místo *zlomil si nohu* se dočteme, že *došlo ke zlomenině*, místo *zeleninového předkrmu* si dáme *předkrm zeleninového charakteru*.

Odborným textům tyto tendence snad tolik nehrozí – odborný text musí být z definice přesný a nezamlžený. Nejvíce takových vyjádření se objevuje v publicistice – slyšíme je v televizi, čteme v novinách. Potíž je v tom, že nás odtamtud infikují a pronikají do naší vlastní mluvy a vlastních textů.

(K této úvaze mne vyprovokovala věta *Mezi dodavateli došlo k nákupní horečce* v odborném článku o počítačových programech. Pátrala jsem po dalších příkladech a musela sáhnout po novinách – v onom článku už jsem žádné nenašla. Psaní sloupku se tím neusnadnilo, ale zjištění je to potěšující.)

V dobách ne úplně nedávných

V dobách ne úplně nedávných byly e-maily s českou diakritikou vzácností. A tak jsme si psávali bez hacku a carek. (Dnes už to jde mnohem lépe, i když výjimky se najdou.) V korespondenci to leckdy vedlo k půvabným situacím, třeba když kolega reagoval na závěrečný pozdrav *Tak se mej* rozhořčeným *Vzdyt se meju...* Ovšem chybějící háčky a čárky nejsou vždy jen zdrojem pro slovní hříčku, mohou vést i k daleko závažnějším nedorozuměním. Když například chcete napsat vedoucímu své diplomové práce, že jste problém *promýšleli*, a nemáte k dispozici diakritická

znaménka, vyjde vám sdělení *Pane docente, problem jsem promyslel a rad bych se za vami zastavil v konzultacnich hodinach*. A nedivte se, když na vás pan docent bude v konzultačních hodinách chtít hotové řešení – mezi promysleným a promyšleným problémem je podstatný rozdíl.

Absence diakritiky tedy vede ke znásobení počtu slovních tvarů, které mají stejnou podobu, ale různý význam. Taková slova existují v nemalém počtu i v běžném jazyce a jsou v zásadě dvojího druhu. Jedním jsou slova, u kterých můžeme vysledovat určitou genetickou souvislost (např. čočka – semeno rostliny, a odtud pojmenování věci tvarově podobné, třeba čočka dalekohledu). Druhým typem jsou tzv. homonyma, kde je shoda náhodná a pouze formální. Odebereme-li tedy z jazyka háčky a čárky, vytváříme si půdu pro vznik homonym, konkrétně jejich podtypu zvaného homografa, tj. slova, která se stejně píšou, ale různě vyslovují. Ta jsou jinak pro češtinu nepříliš typická, v mluvnicích se uvádí jako příklad slovo *panický* (významy si čtenář jistě doplní). O mnoho více máme tzv. homofon, tj. slov, která se stejně vyslovují, ale různě píšou – viz třeba mít, mýt, dup, dub, obětí, objetí. Když říkáme Už běžím, jsem tu v pět, představujeme si tuto větu v myslí tak, jak jsem ji před chvílí napsala, i když ve skutečnosti říkáme Už běžím, sem tu v pjet.

Homonyma dělají potíže hlavně cizincům učícím se česky, vezměte si jen řadu velmi běžných slov *milý, milí, myli, myly, milí, míli, mýlí*. A teď si odmyslete čárky!

Už asi nemusím nikoho přesvědčovat, že vývojářům patří dík za to, že dnes můžeme na počítačích běžně psát nejen znaky české abecedy, ale i znaky písem mnohem zapeklitějších. I když se tím možná připravíme o roztomilá nedorozumění. Jenom občas ty emaily...

Ať se to puristům líbí nebo ne

Ať se to puristům líbí nebo ne, přejímání cizích slov do češtiny se neubráníme. Čemu bychom se však bránit měli, je vytváření různých novotvarů a patvarů na anglickém základě.

Když počítačový technik požádá kolegu: „Prosím, čekni ten výstupní log a podívej se, jestli tam nezůstaly nějaký bagy“, není to sice zvlášť kultivované vyjádření, ale dá se to snést. Ovšem když tentýž technik napíše totéž do mailu, je to za hranicí jazykové vhodnosti i v případě, že použije formu *checknout a buggy*.

Počítačovní technici většinu času pracují s anglickými texty a musí do značné míry myslet jejich jazykem. Je tedy naprosto pochopitelné, že tvary z angličtiny pronikají i do jejich řeči, ovšem opatřené potřebnými skloňovacími a časovacími koncovkami, protože v češtině, která vztahy mezi slovy vyjadřuje z velké části právě koncovkami, ani nelze jinak. Jazyková kultura jde ale stranou. Tím nechci zahrnout všechna tato hybridní slovesa jako taková, bez některých bychom se neobešli, slova *faxovat, mailovat* a další už svou nezbytnost prokázala. Nicméně přimlouvám se za používání českých slov, která už v přesně stejném významu máme – v úvodním příkladu *zkontrolovat, protokol, chyby*.

Je pravda, že někdy převedením do češtiny text poněkud nabobtná – místo *scrollovat* musíme říct *pohybovat se pomocí posuvníku*, ale na druhou stranu to není vždycky jen na škodu. Třeba sloveso *logovat* obvykle znamená *přihlásit se* (z anglického *log in*), ale existuje i jeho užití ve významu *vytvořit protokol (log)*. Uznávám, že takto odlišné významy se v praxi díky kontextu zamění jen těžko, ale vzhledem k množství anglických slov s několika českými ekvivalenty nelze zaručit, že taková situace nenastane.

Evropské jazyky se k přejímání z angličtiny staví různě. Francouzi jsou proslulí snahou o zachování čistoty svého krásného jazyka, dokonce i pro anglické slovo *computer*, které přejaly snad všechny jazyky, mají vlastní hojně užívaný tvar *l'ordinateur*. Na druhou stranu Němci se sblízkování s angličtinou vůbec nebrání a zacházejí až k vytváření anglicky se tvářících slov – pro mobilní telefon se například vžilo označení *handy*. Bylo by dobré, kdyby čeština dokázala zůstat uprostřed mezi těmito extrémami.

Dnešní koutek si označení jazykový snad ani nezaslouží

Dnešní koutek si označení jazykový snad ani nezaslouží. To, kde je které písmenko umístěno na klávesnici počítače, se totiž v mluvnicích opravdu neřeší. I když – donedávna se tam neřešil ani

význam grafických a členicích prostředků, jako je například kurzíva. Dnes, s rostoucí potřebou snadné orientace v textech, především odborných, ale i publicistických, už tuto problematiku v mluvnících a příručkách pro uživatele jazyka najdete.

Přesto si troufám tvrdit, že problém rozložení klávesnice se do mluvnic ještě nějakou dobu nedostane. Že to ale problém je, to mi jistě rádi potvrdí nejen ti, kteří si neprozřetelně vytvořili přihlašovací heslo obsahující Z nebo Y. (Už jste si takhle někdy zablokovali poštovní účet?) Záměna Y a Z nevypadá v textech hezky, a když potřebujete rychle odeslat e-mail, zuřivě ťukáte dvěma prsty do klávesnice, vzhlednete k obrazovce monitoru a zjistíte, že ta písmenka jsou zase naopak, je to opravdu k vzteku. (A to nemluvím o tom, co se může stát, když během elektronické konverzace chcete svému příteli napsat, že vás právě něco vyrušilo...) Na jiné národní klávesnici ale někdy marně hledáte i znaky, které opravdu potřebujete, třeba notoricky známý zavináč, bez kterého e-mail prostě neodešlete, nebo zpětné lomítko, bez kterého zase jen těžko zadáte cestu k hledanému souboru. Pokud pracujete na počítači, jehož nastavení klávesnice v jednotlivých aplikacích neznáte (třeba v internetové kavárně, kde čas běží neuvěřitelně rychle), je dobré pamatovat si několik klávesových zkratk, které vám ulehčí život. Podržíte-li levou klávesu ALT a zároveň na numerické klávesnici vyťukáte určitou číselnou kombinaci, dokážete napsat i ty nejneuvěřitelnější znaky. Zavináč se třeba skrývá pod kombinací ALT + 64, zpětné lomítko zase pod zaklínadlem ALT + 92.

Tyto zkratky vám navíc pomohou napsat i české uvozovky (ALT + 0132 a ALT + 0147), což je sice „jen“ typografická konvence, ale českému textu přidá na krásu. Další kombinace vám zase pomohou při psaní textu, ve kterém chcete přesně citovat francouzská jména a názvy. Dostupné znaky najdete v Mapě znaků (skupina Příslušenství).

Věřím, že dnešní praktické rady brzy a s úspěchem využijete, až budete na klávesnici hledat nějaký opravdu zapeklitý znak.

Většinu z vás slovo číty asi nijak nerozhodí

Většinu z vás slovo číty asi nijak nerozhodí. Mně, přiznávám, trvalo asi pět minut, než jsem pochopila, co se za ním skrývá (v novějších číslech časopisu, ve kterém jsem na ně narazila, autoři naštěstí přešli k pravopisu cheaty). Pochopit, proč se tyhle triky vůbec vymýšlejí a kde je pak smysl celé hry, se raději ani nepokouším.

Ale hráčská terminologie není to, co by mne na herních časopisech rozhodilo nejvíc. Mluva zájmových a profesních skupin je pro zbytek světa vždycky trochu svérázná, a když se dotýká skupina domluví, proč ne.

Co mne překvapilo nejvíc, byl styl jako takový. Autoři se snaží o neotřelé vyjadřování a při tom čerpají ze dvou základních okruhů – z archaických slov a tvarů, za kterými je cítit mírná ironie – *Mrtvá příšera se odebere do své éry působnosti* (ne sféry?), *myšlenky, žel*, na druhé straně z novotvarů a módních slov, a to nejen z angličtiny – *zviřátka, záporňáci, zlatý klik večera...* Na snaze o neotřelý a poutavý styl není nic špatného, pokud se nepojí s poněkud povrchním vyjadřováním – *Vložil jsem kazetu do mechaniky a ona se netrpělivě začala nahrávat*. Nechtěl autor náhodou říct, že netrpělivě čekal, až se kazeta nahraje? *Rozšíření zoufalců způsobené převedením cheatů na samostatnou dvou stránku se projevílo v praxi jako velice efektivní*. Po rozšifrování této věty zjistíme, že redakce rozšířila rubriku pro zoufalce tím, že osamostatnila rubriku cheatů, což se jí v praxi osvědčilo, nikoli že převedením cheatů se rozšířili zoufalci (a jejich zvýšený počet se projevil jako efektivní).

Zvláštní odstavec by si zasloužil styl, jakým redakce komunikují se svými čtenáři – od familiárních oslovení typu *bando gamesnická* až po přiznání, že *balamucení čtenářů je druhou přirozeností každého správného redaktora*. V odpovědích na čtenářské dopisy se redaktori vsutku nebojí vtipu ani ironie, ale čtenáři jsou zřejmě na tento styl zvyklí a styl jejich psaní koneckonců není jiný. Tak to vidíte. Měla jsem v plánu kousavě ironický článek o herní hantýrce a cosi ve mně se mu stále brání. Styl herních časopisů nikdy nebude učesaný, jako nejsou učesané ani samy hry. Otázkou je, jestli by neučesanost nešlo „dotáhnout“ – ubrat povrchnosti a neubrat přitom šťávy.

Že češtinu před přejímáním termínů z jiných jazyků neubráníme

Že češtinu před přejímáním termínů z jiných jazyků neubráníme, ani kdybychom nakrásně chtěli, je zřejmé. Při přemýšlení nad možná neřešitelným problémem, kam až je možné zajít, aniž by byly překročeny hranice jazykové kulturnosti, mi bleskla hlavou zatím nepřiliš zformovaná myšlenka, která by mohla být určitým vodítkem. Pokusme se ji dnes trochu zpřesnit.

Jednou větou – u podstatných jmen lze přejímání obhájit daleko snáze než u sloves. Čím to? Podstatná jména označují osoby, zvířata, věci, vlastnosti a jevy; slovesa naproti tomu vyjadřují stavy, procesy a jejich změny. Když se v nám známém světě objeví „něco“ nového, mívá to obvykle povahu věci nebo skutečnosti, případně i osoby (třeba ombudsman je osoba s jistou pracovní náplní), zkrátka povahu podstatného jména. Pojmenování něčeho takového můžeme buď utvořit odvozením z již existujících slov (pomocí předpon či přípon nebo skládáním několika slovních základů), metaforickým nebo jiným posunutím významu, nebo je možné vytvořit zcela nové slovo, což ovšem není nijak jednoduché.

Pravdivost posledního tvrzení dokazují jazykově-zábavné soutěže v různých časopisech, kam čtenáři posílají své návrhy českých ekvivalentů pro cizí výrazy. V jednom ženském časopise nedávno čtenářky navrhovaly termín pro výraz wellness (pro nečtenáře ženských časopisů dodávám, že jde o výraz označující zdravý životní styl). Zvítězil návrh hardula (harmonie duše a těla), mezi oceněné se dostala i slova stresmetla nebo seberáj.

Nechci nijak zpochybňovat výrok poroty, i když si klidně vsadím na to, že vítězný návrh se do jazyka neprosadí. Výsledky však dokumentují fakt, že většina uživatelů jazyka, jsouc postavena před úkol tohoto typu, volí jako prostředek skládání několika slovních základů do více či méně vtipných kombinací. Bohužel právě tento prostředek je pro češtinu nejméně přirozený – daleko více slov v průběhu jazykového vývoje vzniklo odvozováním, nejčastějšími prostředky pak jsou významové posuny a – přejímání. Zvláště u technických novinek je to jen dobře – kolik slovních základů bychom potřebovali pro vyjádření všech jejich předností a funkcí? :-)

Zato slovesa vyjadřují, laicky řečeno, činnosti – to, jak se skutečnostmi a věcmi kolem sebe nakládáme a manipulujeme. A činnost, která by měla z principu zcela nový obsah, se objevuje jen výjimečně. Takové sloveso pak ovšem obvykle ani jazykovým puristům nijak nevadí – ostatně o telefonování a faxování, scrollování, checkování a logování jsem se na tomto místě před časem zmiňovala.

Velká písmena jsou v češtině jedním z nejzapeklitějších oříšků

Velká písmena jsou v češtině jedním z nejzapeklitějších oříšků. Koneckonců, zaměřil se na ně i poslední televizní diktát – pokud jste jej sledovali, asi mi dáte za pravdu. V počítačovém oboru nerozhodujeme mezi malým a velkým písmenem u mnoha slov, problémem je zřejmě pouze jediné, zato ovšem jedno z nejfrekventovanějších. Psát Internet či internet?

Záleží na vás. Nejspíš je vám jedna z těchto možností bližší a držíte se jí, ale nepohorší vás text, ve kterém kolega užívá tu druhou. Jak to tedy s psaním velkých písmen v češtině u slov jako internet vlastně je?

Nejprve několik vět zdánlivě z jiného soudku:

Petrova žena je pěkná xantypa. Je to u nich doma hotová sodoma gomora. Jsem z toho matěj. Asi si půjdu koupit balíček kleenexů a nejdřív se pořádně vypláču.

Jak je vidno, existuje spousta jmen, která byla původně pojmenováním historické nebo literární postavy, osobním jménem, zeměpisným názvem nebo (a to nás bude zajímat) značkou určitého produktu, a postupem času se jejich význam zobecnil a stala se z nich označení charakterového typu, symbol pro určité chování či jev tradičně spojený s nějakým místem nebo obecné pojmenování typu výrobku. Jinými slovy, stala se z nich jména obecná, apelativa, a ta se, jak známo, píšou s malým písmenem.

Výrobky to mají v tomto směru „nejtěžší“. Aby se značka stala obecným názvem, musí být opravdu známá, prestižní a užívaná. Ostatně kleenex je pojmenováním papírového kapesníčku spíše v angličtině, v češtině je jen okrajovým synonymem (ale hodil se mi do příkladu). Zřejmě ale

najdeme i pár českých výrobků, které bychom neváhali napsat s malým písmenem – namátkou sunar, jar, indulona.

Otázkou tedy zůstává jen to, zda budeme internet chápat jako „obchodní značku“ zcela konkrétního typu počítačové sítě (a psát tedy Internet), nebo spíše jako svébytný typ média, podobně jako rádio, televize či noviny a zvolíme tudíž malé písmeno. Zatím jsou legitimní oba výklady a záleží jen na vás, ke kterému se přikloníte. Ale člověk zřejmě nemusí být prognostikem, aby si troufl odhadnout, kterým směrem se v tomto případě jazyk vydá.

Doufejme.

Dnešní sloupek by se skoro hodilo začít otřelým Již staří Římané...

Dnešní sloupek by se skoro hodilo začít otřelým *Již staří Římané...* Pozůstatky ze vznešených jazyků starých Řeků a Římanů totiž najdeme i v dnešní češtině. Asi všichni si pamatujeme ze školy poučku o tom, že je sice *Zeus*, ale bez *Dia*, a známe rčení, že *Co je dovoleno Jovovi, není dovoleno volovi*, a víme, že vlastní jméno v něm patří římskému nejvyššímu bohu, který je prvním pádem *Jupiter*. Jména řeckých a římských bohů už dnes úplně běžně neskloňujeme, ale nepravidelné skloňování klasických jazyků nás dovede pořádně potrápít.

Medici vědí, že máme *pankreas* – bez *pankreatu*, fyzici a chemikové zase vědí, že je *anion* – bez *aniontu* a všichni uživatelé jazyka skloňují *géníus* – bez *génia*, *muzeum* – bez *muzea*... Opravdu všichni? Když čtu na kelímku s jogurtem, že *trvanlivost výrobku je tři týdny od datumu výroby*, nejsem si zase tak jistá. *Datum* je slovem, u kterého se proti klasickým jazykům prohřešujeme asi nejčastěji. A to i v počítačovém oboru, kde se teď data skloňovala ve všech pádech – ta, co jsme potřebovali zachránit před „*datovým (datumovým?) broukem*“, i data kalendářní. Zajímavé je, že *data* ve smyslu údaje se většinou skloňovala správně, zatímco u *kalendářních dat* bylo možné číst o *datumech* a *datumových formátech*. Dost možná, že se toto dvojí skloňování vyvinulo právě z potřeby rozlišení těchto dvou významů.

Těžko soudit, zda se toto rozlišení prosadí do spisovného jazyka, a zda tedy jednou bude informace na jogurtových kelímcích naprosto korektní i po češtinářské stránce. Je ale třeba říct, že tento vývoj není úplně nemožný – u některých slov se už projevil: jdeme nakupovat *do centra města*, ale *do obchodního domu Centrum*, tedy *do Centrumu*, sníme (někteří) *o luxusu* a hledáme *data v jazykovém korpusu*. (Mimochodem, není to tak dávno, kdy jsme měli nikoli *jazykové korpusy*, ale *jazyková korpora*.) Koneckonců, pěkným dokladem je i slovo v počítačovém světě z nejskloňovanějších – u něj totiž máme tři možnosti skloňování: klasické *virus* – bez *viru*, počestěné podle vzoru *bez korpusu* (jen tak na okraj, dovedete si představit, že by se *dortový korpus* skloňoval po latinsky?), tj. *vir* – bez *virusu*, a konečně začleněné do češtiny odejmutím původní koncovky prvního pádu, tedy *vir* – bez *viru*.

Zdá se tedy, že si s komplikovaným latinským a řeckým skloňovacím systémem nakonec poradíme. Přesto mám jednu zvědavou otázku – jak se mezi programátory skloňuje název vývojářského prostředí *Delphi*?

Asi všichni důvěrně známe noční můry

Asi všichni důvěrně známe noční můry, které se odehrávají ve školní třídě. Pro ty, které v nich strašivá češtinář podtrhávající červenou tužkou chybné ypsilony, velká písmena a interpunkční čárky, mám dobré zprávy.

Trendem v současné gramatice už totiž není předepisovat uživatelům jazyka pravidla, podle nichž je nutné se řídit, aby mohl jazykový projev být označen jako kulturní a kultivovaný. Dnešní jazykovědci si kladou za cíl spíše popisovat aktuální stav jazyka, zachycovat varianty, které se u určitých jevů skutečně užívají, a případně doporučovat ty, které jsou ze systémového pohledu vhodnější.

Že cíle a ideály nejsou vzdáleny od reality, se můžete přesvědčit na webových stránkách Ústavu pro jazyk český www.ujc.cz. Kromě prezentace Ústavu a dalších spíše odborných informací je na stránkách k dispozici řada informací pro běžného uživatele jazyka, tedy pro každého z nás.

Vřele doporučuji zvláště stránku častých otázek, kde si lze přečíst fundovaná poučení o skutečně aktuálních jazykových problémech, často právě z oblasti počítačové češtiny, přejatých slov a jiných oblastí, které bývají tématem jazykového koutku Computeru.

A pokud odpověď na svou otázku na této stránce nenajdete, není nic jednoduššího, než poslat pracovníkům Ústavu e-mail. Opět se vám dostane vysoce odborné, leč zároveň naprosto srozumitelné a v praxi použitelné odpovědi. (Ba někdy vám odborník potvrdí, že správné jsou obě pravopisné či gramatické varianty – a psaní článků a jiných textů bude zase o něco snazší.)

Webovým stránkám Ústavu pro jazyk český píšu s potěšením červenou jedničku.

Slova Internet a web se dnes skloňují ve všech pádech

Slova *Internet* a *web* se dnes skloňují ve všech pádech, a proto se objevila přirozená potřeba vytvořit k nim přídavná jména, která by bylo možné používat k vyjádření vztahů těchto fenoménů vzhledem k jiným věcem nebo jevům (jednoduše řečeno, spojení, jako například *webová stránka*, *internetový obchod*).

V této funkci se dnes užívají varianty *webový/webovský* a *internetový/internetovský*. Jako vždy je těžké odhadnout, kterým směrem se bude ubírat vývoj živého jazyka, nicméně systémově správně je utvořena vždy pouze první varianta. Důvod?

I když se při tvoření slov používá řada přístupů, a slova stejné funkce lze vytvořit různými prostředky (to je dáno mimo jiné tím, že některé slovotvorné postupy přestaly časem být produktivní, ale slova pomocí nich vytvořená žila v jazyce dál), nepanuje v této oblasti naprostý chaos a naopak platí, že některé slovotvorné prostředky (například přípony) jsou vyhrazeny pro určité funkce. U přídavných jmen je to zvláště patrné – jinak by nebylo možné odlišit slova jako *dřevěný*, *dřevitý* a *dřevnatý* nebo *kropící* a *kropicí*.

Přípona *-ovský* je v systému vyhrazena pro vyjádření podobnosti se základovým slovem a navíc platí, že odvozuje od osobních vlastních jmen – švejkovské chování, freudovská škola, sokratovská metoda. A to není zrovna význam, který bychom chtěli přídavnými jmény od slov *Internet* a *web* vyjádřit. U přídavných jmen, která chceme vytvořit, by se nám hodilo, kdyby byla tzv. široce vztahová a vyjadřovala tedy obecný vztah k základovému jménu – přesných odstínů vztahu může být mnoho a musejí být dále určeny kontextem. V této funkci je jedním ze základních prostředků přípona *-ový*, kterou lze odvodit podoby *internetový* a *webový*.

Snad mi prominete jistou strohost dnešního sloupku – a třeba bude pro některé z vás důkazem, že i lingvistika umí být docela exaktní vědou.

Přejímání slov je legitimní a velmi často zcela nezbytný prostředek

Přejímání slov je legitimní a velmi často zcela nezbytný prostředek k obohacení české slovní zásoby.

Žádný problém.

Při užívání přejatých slov ale vznikají potíže s jejich začleněním do českého skloňovacího systému.

Skloňovací systém sice objektivně existuje, ale zároveň to není nic, co by nějaká osvícená instituce mohla nařídit „shora“ a pak na plnění svého nařízení dohlížet. Sebeosvícenější jazyková instituce totiž může jen komentovat stávající stav, doporučovat vhodná řešení a svá doporučení zdůvodňovat.

Jak se přejatá slova do systému začlení, záleží na uživateli jazyka. A protože český skloňovací systém je značně komplikovaný, může docházet k problémům. Někdy je rozhodnutí jasné – jak budeme skloňovat slovo *server*? Vzhledem k zakončení se pravda nabízí i ženský rod (obdobně jako třeba jméno Ester), ale snad uznáte, že skloňování podle takového okrajového paradigmatu by působilo jen problémy – a přirozeným řešením je přiřazení ke vzoru *hrad*.

Ale co takové slovo Windows? To se skloňuje ve všech pádech a potíže s ním nejsou malé. Na první pohled je nijak začleňovat nepotřebujeme, elegantně je necháme nesklonné: Windows, bez Windows, o Windows, s Windows – a je to.

Není! Problém nastane, budeme-li chtít vytvořit větu – pak totiž musíme vybrat číslo a rod. Konzervativní řešení se zástupným slovem (*system Windows*): *Už zas mi spadl systém Windows* je věta v běžné mluvě představitelná pouze s ironickou intonací. No ale *Spadla mi Windows, spadly*, nebo snad *spadl*?

I tady se může zdát vše jasné – co jsou *Windows*? *Okna*! Skloňujme je tedy tak; v množném čísle středního rodu. Jenomže tyto principy zachování rodu při přejímání slov tak docela neplatí, už proto, že systémy dělení podstatných jmen do rodů jsou v různých jazycích odlišné. Navíc koncovky množného čísla středního rodu přestávají být v současné češtině živé – už dnes spíše řeknete (ač zatím nespisovně) *okna byly* než *okna byla* – a věty typu *Byla představena aktualizovaná Windows*, která jsou překvapivě výkonná a spolehlivá, příliš přirozeně nepůsobí.

Co s tím? Osobně dávám konzervativně přednost systému Windows, především v psaných textech, v mluveném jazyce se přikláním k použití koncovek množného čísla ženského rodu – tedy *Windows mi spadly*. (A teď mne omluvte, musím je restartovat.)

Dnešní sloupek bude zdánlivě z rodu hnidopišských

Dnešní sloupek bude zdánlivě z rodu hnidopišských, pojednává totiž o rozdílu mezi dvěma diakritickými znaménky, čárkou a tečkou. Přehlédnutí takového drobného detailu však může mít dalekosáhlé důsledky, jak se za chvíli přesvědčíme.

Že od sebe pouhé postavení čárek odlišuje slova jako *milí*, *míli* a *mílí*, je docela zřejmé, a v takových slovech většinou nechybujeme. Ovšem v běžném životě se setkáváme, a ve světě počítačů snad ještě více, s řadou typově podobných přídavných jmen, u nichž leckdo z nás zaváhá – *řídící systémy*, *barvicí páska*, *kreslicí programy* nebo třeba *holicí strojek* či *žehlicí prkno*. Zaváháme právem, všichni jsme už viděli i podoby *řídící*, *barvicí* nebo *kreslicí*, které jsou samy o sobě pravopisně správné, nicméně mají odlišný význam a používají se ve spojení jiného typu.

Ačkoli slovíčka *kreslicí* a *kreslíci* se liší jedinou nepatrnou čárkou, je mezi nimi analogický rozdíl jako mezi slovy *padací* a *padající* – a *padací most* si s *mostem padajícím* nepoplete nikdo.

Myslím, že čtenáři už svidlo, ale učinme přesto zadost odbornému výkladu a ještě jednou jej shrňme. Přídavná jména jako *kreslicí* či *holicí* jsou tzv. přídavná jména účelová, která vyjadřují uzpůsobenost sloužit k vykonávání činnosti vyjádřené slovesem, od kterého je přídavné jméno odvozeno. *Kreslicí programy* jsou tedy určeny ke kreslení, *holicím strojkem* se holíme. Podobná adjektiva s dlouhým *í* jsou tzv. přídavná jména procesuální, která vyjadřují aktuální vykonávání děje – *děti kreslicí obrázky*, *muž holicí si tvář*. Jak jsme viděli, dvojice adjektiv odvozených od jednoho slovesa se nemusí vždy podobat tak výrazně – proto si, až budete na vážkách, můžete vzpomenout na *padací most*.

A až potkáte plakátek, který bude zvat na výstavu mučících nástrojů, možná se tomu místu raději obloukem vyhnete.

O emotikonech neboli smajlicích

O emotikonech neboli smajlicích, na první pohled záhadných zkratkách ze závorek, pomlček, středníků a jiných interpunkčních znamének, které jsou ovšem v elektronické komunikaci stejně potřebné jako gesta a mimika při interakci tváří v tvář, jsme na tomto místě už kdysi psali. Ostatně většina z vás je asi zná a v e-mailech a internetových konverzacích denně používá.

Přesto doporučuji vaší pozornosti malinkou knížku Tomáše Baránka nazvanou *Smileys* aneb stručný průvodce emotivní elektronickou komunikací. Knížka má formát poloviny školního slovníčku a něco málo přes šedesát stránek, ale v elektronické komunikaci bude užitečná nepřímě uměrně fyzickým rozměrům.

Příručka je rozčleněna do čtyř částí – první z nich na příkladech „ze života“ vysvětluje základní, nejčastěji používané smajlíky. V druhé části autor popustil uzdu fantazii a nabízí ukázky v praxi asi nepřilíš často použitelných ksichtíků typu :-oO (dělají se mi bublinky u pusy). V běžné poště je zřejmě opravdu neuplatníte, ale není to hezká výtvarně-literární hra? Třetí část (spolu s úvodem k celé knížce) je docela zásadní. Vysvětlují se v ní totiž nepsaná pravidla používání ksichtíků, která

vám pomohou komunikovat účinně a zároveň přiměřeně situaci. A přiznejme si, že slušnosti a uvážlivosti není v komunikaci nikdy dost. Část čtvrtá předjímá možné otázky čtenářů (opět zejména k etickým pravidlům) a odpovídá na ně.

Brožurka je nejen poučná a užitečná, ale navíc psaná s vtipem a nadhledem. A dobrá zpráva na závěr – nyní je i ke koupi. Má 66 stran a stojí směšných dvacet pět korun.

Nedávno jsem někde četla půvabný sloupek

Nedávno jsem někde četla půvabný sloupek o tom, že i když dnes už jen zřídka píšeme klasické papírové dopisy, osobní korespondence rozhodně neupadá. Autor uvažoval o tom, že jednou se místo dopisů klasiků budou vydávat *Sebrané e-maily*, často doplněné o přílohu *Sebrané esemesky*. Nápad má rozhodně něco do sebe, a to především pokud jde o krátké textové zprávy (tedy kdyby nebyly tolik pomíjivé – do paměti mého telefonu se příchozích i odchozích zpráv vejde celkem deset a tak dřív nebo později musím smazat i ty zvlášť povedené).

Původním účelem textovek zřejmě bylo krátké sdělení něčeho důležitého (*zkousku jsem udelal*) nebo domluva schůzky (*v pul osme pred kapitolem, ok?*). Ale uživatelé této služby brzy zjistili, že se do 160 znaků dá vtěsnat opravdu leccos – něčí adresa, nejnovější vtip, recept na koláč nebo milostné vyznání. A právě omezená délka největší měrou přispívá k půvabu vzniklých textů. Přišli jsme sice záhy na to, že nedodržením typografických pravidel (vynecháním mezer po čárce a tečce) lze ušetřit cenný prostor, 160 znaků je ale pořád docela málo. Což člověka nutí vyjadřovat se úsporně a zároveň hutně.

Postmoderní esemesková poezie?

Osobně jsem si začala pomáhat smajlíky a zjistila při tom, že na konvenci, že :) znamená *mám se fajn*, bývá dobré se dohodnout. V opačném případě se snadno stane, že si někdo zprávu *jsem strasne unavena, ale jinak :)* vyloží úplně mylně, ksichtík vztáhne k druhu únavy a neštěstí může být hotovo. (Svého času mi přišla lehce rozhořčená textovka *Jaxakru delas ty smajliky?* Takže pokud nevíte, závorčky a další znaky jako stvořené pro smajlíky jsou většinou schovány pod klávesami, jako je 0 nebo *. A v předchozím příkladu si prosím povšimněte dalšího efektivního způsobu zkrácení, na kterém se dopředu dohodnout netřeba, protože ho každý snadno dešifruje.)

Jakkoli se mluví o tom, že elektronická média naše vyjadřovací schopnosti spíš otupují, krátké textové zprávy nelze v tomto směru než pochválit – kdybychom všichni uměli vtěsnat jádro sdělení do 160 znaků, kolik zbytečných slov by ubylo?

Nebudete tomu věřit, ale módní trendy se netýkají jen délek sukni

Nebudete tomu věřit, ale módní trendy se netýkají jen délek sukni či vzorů pánských kravat. Podléhá jim i něco na první pohled tak trvalého, jako jsou slova.

Ale schválně – *smysluplný, čitelný, zviditelnit se*. Nejsou to favorité přehlídek slov posledních několika sezón? A jsou slova, která jsou „in“ u určité skupiny uživatelů jazyka: mezi mládeží je to dnes třeba výraz *ustát (zvládnout něco)* nebo spojení *těžká pohoda*. A v článkách o počítačích, které chtějí psát vyšším stylem, vedou v poslední době slova *řešení* a *implementace*. Zvlášť první z nich je opravdu oblíbené. *Řešení pro zabezpečení dat, řešení pro stolní počítače, internetovou telefonii, řešení poštovních systémů*. Řešit se, jak vidno, dá leccos.

Ne, nechci slovo *řešení* škrtnat ze slovníku. Ale – jak si takové řešení představujete? Co to vlastně je? Jedním z významů slova řešit je vhodným způsobem uspořádat něco jako celek, například *vhodným způsobem řešit byt*. Citované příklady z počítačových textů lze pod tento význam s klidným svědomím zařadit. Kde je tedy potíže? Každý módní výstřelek se šíří rychlostí epidemie a časem zákonitě přestává být zajímavý. I z módních slov dřív nebo později zbude jen prázdná skořápka, vzletně vypadající slupka bez obsahu. Stalo se to v poslední době slovu filozofie. *Filozofie návrhu, filozofie prodeje, filozofie našeho filmového klubu* – člověk se diví, co vše se může stát filozofickým problémem. Zaznamenala jsem i spojení *filozofie řešení*.

A tady je další riziko. Když se módní slova začnou kupit vedle sebe do zdánlivě krásných vět, většinou nevzniká nic víc než fráze. *Filozofie alternativního řešení reflektuje identitu naši*

firmy. Aha. A dál?

Zkusme nezapomínat významy slov. V jiné souvislosti zmínil ve svém kázání totéž páter Reinsberg: *Lidi toho nakecají a přitom se neslyší. Neumíme si vážit jazyka, necháváme ho zpusnout, protože nás nezajímá, o čem ta slova jsou a kde je jejich původ. Chce se říct svatá pravda, ale bylo by to laciné. Dneska nechám závěr na vás.*

Dnešní sloupek je volně inspirován vašimi dotazy

Dnešní sloupek je volně inspirován vašimi dotazy – a kupodivu bude více jazykový než počítačový.

Prosím tě, je správně „odmítl“ nebo „odmítnul“?, zvedne kolega hlavu od počítače. Je slovo „aroma“ nesklonné nebo se skloňuje, tj. „bez aromatu“?, ptá se čtenář. Už jsem z toho úplně zpitomělá, píše se „s cíli“ nebo „s cíly“?, kamarádka nad diplomkou vypadá opravdu bezradně.

Tváří v tvář dotazu tohoto typu obvykle znejistím, pak kapituluji a jdu hledat odpověď do mluvnice. Nabídnout tápajícím uživatelům jazyka obecná vodítka je dost těžké. Skloňujeme z historických důvodů například *kniha*, *v knize*, i když stroj, který by dostal k dispozici pouze pádové koncovky, by (korektně) vytvořil tvar *v knihe*. Nad tímto typem alternace se příliš nepozastavíme, ale jsou jiné, které nás dokážou potrápit: proč je správně *zpoždění*, ale *brzdění*, když slovesa jsou analogická: *zpozdít* a *brzdit*?

V tvarosloví existují pro alternace a další záludnosti obecná pravidla, ale konkrétní tvary se vyplatí ověřovat ve slovníku. Výborně jsou rozepsány v Příruční mluvnici češtiny, která má ovšem tu nevýhodu, že v ní uživatel jazyka bez hlubšího lingvistického základu neumí hledat. To není výtka mým učitelům, kteří mluvnici zamýšleli věnovat právě laickým uživatelům jazyka. Je to ověřené pozorování a pro tým autorů výzva do budoucna, protože fundovaná mluvnice určená pro veřejnost nám citelně chybí.

Některé obtížnější tvary jsou uvedeny ve Slovníku spisovné češtiny, případně v Pravidlech českého pravopisu, vyplatí se tedy nahlédnout i do těchto příruček.

A abyste se netrápili, dodávám, že jsou možné tvary *odmítl* i *odmítnul*, *bez aroma* i *bez aromatu* a že správně je sice *s cíli*, ale otázka nebyla úplně nesmyslná, protože skutečně existuje několik podstatných jmen, která kolísají mezi vzory *hrad* a *stroj*: *kužel*, *plevel*, *městys* a u kterých jsou v některých pádech možné obojí koncovky: *bez plevelu* i *bez plevele*. Omlouvám se těm, kterým se teď poněkud zamotala hlava, ale čeština už má ve zvyku si s námi pohrávat.

O předponách a přeposílání

Děkuji za pozornost, všem ještě přepošlu ten mail od Dana, nezapomeňte se na něj podívat, končí šéf schůzky týmu. Přepošli mi ten vtíp taky, dožaduje se kolegyně od vedlejšího stolu po výbuchu smíchu v pracovně. Víím, Radka mi to už přeposílala, zareaguje spolužák na vaši informaci o třídním srazu. Asi to sloveso, které se vžilo jako vyjádření anglického forward, tedy doslova předat dál, taky aspoň občas používáte. Já tedy ano. Srozumitelné a navíc milé sloveso, ale něco se nám na něm přece jen nepozdává. Je divné, nebo není? Pojdme se na ně podívat blíž.

Předpony jsou nejběžnějším prostředkem pro odstiňování slovesných významů a jako všude ve slovo tvorbě, ani u nich se nedají pravidla používání vytyčit zcela obecně a exaktně. Určitá předpona mívá několik vyhraněných základních funkcí, řadu funkcí vedlejších a v celém systému existuje množství výjimek. Mezi základní funkce předpony pře- patří vyjádření směřování děje přes objekt (*přeběhnout ulici*), směřování mimo (*přehmátnout se*), rozdvojení (*překrojit*) nebo překonání dějem (*přelstít*). Frekventované je i vyjádření průběhu děje: *přeměřit*, *přepsat*, *přejmenovat*, *převychovat*. Sem by se sloveso přeposlat při troše dobré vůle zařadit dalo, i když vyjmenované příklady mají kromě opakování společnou i změnu zasaženého objektu – jestliže přejmenuji soubor, opatřím ho novým názvem; zatímco přeposlaný mail obvykle neměním.

Nemohu se zbavit pocitu, že sloveso přeposlat není vytvořeno zcela korektně. Čím je ale nahradit? Využití jiné předpony ke stejnému slovnímu základu příliš nepomůže; sloveso poslat je frekventované a většina předpon je již „zadána“ pro určitý význam: *rozeslat*, *odeslat*, *seslat*, *vyslat*, *zaslat*, *obeslat* atd. Odpověď najdeme překvapivě v lokalizované verzi Outlooku – řešení *předat*

(*dál*) je podle mého soudu zvoleno velmi šťastně.

(A sloveso *přeposlat* s ním zřejmě gramatice navzdory bude koexistovat.)

Všeho s mírou

Není to jen o Internetu, čtu v jednom z posledních Computerů. Ještě před pár týdny bych nad použitou vazbou obrátila oči v sloup. Módní spojení a klišé. Tečka.

Začalo se mi ale stávat, že se slovní spojení *něco je o něčem* v textu či v hovoru nadmíru hodilo. A že ani dlouhé lámání hlavy nenabídlo stejně výstižné vyjádření významu *podstata problému je v XY*. Při mudrování nad kávou s přáteli nejazykáři jsme se dobrali k následující úvaze.

Vazba *něco je o něčem* je v některých spojeních naprosto přirozená – *pohádka je o zlém drakovi*, *písnička je o lásce*, *báseň o bolesti*. Jinými slovy, kde se hovoří o obsahu textů, je použití zmíněného vyjádření korektní. Dnes se tento obrat posunul do obecnější roviny: místo *text je o* říkáme *pojmem je o*. *Láska je o důvěře*. *Podnikání na Internetu je o odvaze*. Proč ne. Význam původního spojení se tak rozšířil; a rozšiřování nebo naopak zužování významu jsou přípustnými postupy ve vývoji slovní zásoby.

Druhou stranou mince je ovšem fakt, že uvedená vazba se dnes užívá nad únosnou mírou. Ani by mne nepřekvapilo, kdybych se někde dozvěděla cennou informaci, že *rohlíky jsou o mouce*. Stejně jako každé módní slovo nebo vyjádření má i tato vazba tendenci plodit fráze. *Vztah je o toleranci*, *Internet je o penězích*, *život je o svobodě*. Vzletné věty, ale nezjednodušují příliš?

A co teprve argument *to není o tom, ale o něčem úplně jiném*. Pohříchu jen zřídka diskutující dodá, o čem to tedy vlastně je.

O čem že byl tenhle sloupek? Nejspíš o tom, že všeho s mírou, módní vazby nevyjímaje.

Ke každé Paegas aktivaci Twist karta a až dvě Partner karty zdarma

Ke každé Paegas aktivaci Twist karta a až dvě Partner karty zdarma.

Nabídka rozhodně lákavá. Ale nezdá se vám, že ta věta není zrovna vzorem spisovné češtiny?

Jak to, že ne? Vždy chodíme fandit na *Český telecom extraligu do Paegas arény*, případně na koncerty do *Carnegie Hall*, tak v čem je problém?

Čeština je svou podstatou jazyk flektivní, to znamená, že vztahy mezi slovy vyjadřuje zejména ohýbáním koncovek. Neohebné shodné přívlastky před řídicím jménem jdou proti tomuto principu. Jistě, určité procento takových spojení v češtině existuje a docela jsme si na ně zvykli – *khaki košile*, *safari styl*, *country festival*. Poslední dobou ale množství takových výrazů vzrostlo nevídaně.

Jde o zřetelný vliv angličtiny, jejíž povaze to ovšem nijak neodporuje – je totiž jazykem analytickým a jako taková vztahy mezi slovy vyjadřuje jejich vzájemným postavením, případně vkládáním různých pomocných slovních jednotek (zejména předložek).

V češtině jsou tyto přívlastky nesklonné. Používáme-li je, znehyníme ve větě někdy i velmi dlouhé slovní spojení před řídicím jménem: *Česká národní banka Cup*. To je nepříjemné při skloňování *Zúčastnili jsme se Česká národní banka Cupu*, *vítězové Česká národní banka Cupu*.

Nejspíš namítnete, že ve spojení *Pohár České národní banky* se pád přívlastku také nemění. U neshodných přívlastků, které jsou primárně za řídicím slovem, jsme na to však zvyklí a ve větě se s nimi operuje mnohem lépe.

A mimochodem, všimli jste si, že *Česká národní banka Pohár* se snad ani napsat nedá?

Při přebírání konstrukcí z cizích jazyků se obezřetnost a znalost vnitřních principů češtiny nepochybně vyplatí. Až budete navrhovat název nového produktu, myslete na to.

Mladí dnes nečtou, nechodí do divadla

Mladí dnes nečtou, nechodí do divadla a místo toho tráví celé dny u počítače – v lepším přípa dě u Internetu, v horším pařením stupidních her. Podle toho vypadá jejich slovní zásoba a vyjadřování. Neumějí česky, hovoří v citoslovcích, kterými hustě prokládají divný slang...

Také už jste to asi někde slyšeli. Ale já mám trochu jiné zprávy. Mladí možná čtou méně (či vinou?), ale jejich jazyková tvořivost ohrožena není. Možná kašlou na pravopis, ale jazyka se

zmocňují s chutí a dravostí a umějí si hrát. Jak jsem na to přišla? Pročítala jsem na webových stránkách recenze počítačových her. Jejich autoři nejsou svázáni regulami a interními jazykovými pravidly „seriózních“ časopisů a mají prostor rozvinout se nejen odborně.

Psaní článků pro ně není zdrojem obživy, ale koníčkem, a proto v textu problikává i reflexe vlastního procesu tvorby – klidně upozorní čtenáře: *všimněte si, jak někteří recenzenti využívají z nedostatku invence prostého kopírování textu v domnění, že si toho šéfredaktor nevšimne*; nebo osloví postavy mimo text *co po mně chcete, příšery, já tu jen píšu recenzi*.

Z textů je vidět snaha o čtivost, zaujetí čtenáře, dramatický spád – a zároveň snaha článek ozvláštnit. K tomu slouží archaismy, vkládané do textů s lehkou ironií – *začněmež, obodujmež to, činit* (ostatně zastaralé výrazy jsou ve studentském slangu oblíbené už nějakou dobu, jen si pusťte Školu základ života). *Klikací orgie, sinalý svit blesků, standardní upír* – to je jen několik příkladů neotřelých spojení. Ano, používá se anglický slang, ale autoři si jsou jazyka stále vědomi – *Tvůrci hry se rozhodli zapackat (nikoliv zpackat) všechny rozhovory i hudbu do oblíbených souborů*.

Mohu bez rozpaků říct, že s negramotností mladé generace, počítačové hráče nevyjímaje, to nebude až tak strašné. I když pravopis by se přece jen naučit mohli.

Kdysi bývali uživatelé elektronické pošty komunitou zasvěcenců

Kdysi bývali uživatelé elektronické pošty komunitou zasvěcenců. Tehdy se vyvinuly nejen smajlíky, ale i soustava tzv. akronymů – zkratk jako BTW, IMHO nebo INMSHO. Zkratky, které nahrazovaly často používaná slovní spojení a byly důvěrně známé všem uživatelům pošty. Uplatnily se nejen v poště, ale i na chatech, kde se velmi hodí – prsty se po klávesnici něco nakmitají, a každé ušetření je vítané.

Dnes má e-mailovou adresu každé školní dítě a rozhodně se nedá říct, že všichni uživatelé sdílejí zhruba stejné kulturní pozadí. Často se stává, že narazíte na zkratku, kterou prostě nedešifrujete (BTW, ono možná i pro vás záhadné IMHO znamená in my humble opinion, tedy doslova podle mého skromného názoru, zatímco IMNSHO už tak skromné není, vložená písmenka NS zastupují slova not so), nebo naopak v dobré víře použijete zkratku, o níž předpokládáte, že je notoricky zná má, a ejhle, adresát jednoduše neví, co je BTW (by the way čili mimochodem, zkracované také jako MMCh).

České zkratky se s výjimkou zmiňovaného MMCh moc neujaly, asi proto, že čeští uživatelé v oněch dřevních dobách jednoduše nemohli neumět anglicky. Akronymy se vám nemusejí líbit (jejich používáním si ovšem přinejmenším šetříte ruce), ale i když se rozhodnete neužívat jich aktivně, dost možná na ně narazíte ve své schránce nebo na chatu. Nabízíme tedy odkaz alespoň na jeden z četných seznamů, které jsou na Internetu k dispozici – na stránce www.whatis.com klepněte na odkaz Chat/IRC/BBS abbreviations and acronyms.

So, BAN and CUL8ER

Počítače už umějí leccos

Počítače už umějí leccos. Třeba zkontrolovat za vás pravopis. Už nikdy se nebudete blamovat kvůli neznalosti rodného jazyka, no není to paráda?

Bohužel, ačkoli je automatický kontrolor pravopisu stroj, není dokonalý. Přesněji řečeno, není dokonalý právě proto. Některé chyby totiž při nejlepší vůli nerozezná – *mít* od *mýt*, *jsem* od *jsme*. A některé chyby tohoto typu jsou vskutku tristní – pokud třeba napíšete spojku pokud s t na konci, bude ji spell checker považovat za druhý pád množného čísla od slova *pokuta* (jako ve větě *policisté dnes rozdali hodně pokut*) a na možnost chyby vůbec neupozorní.

Nad některými návrhy českého spell checkeru ovšem na druhé straně zůstává rozum stát – proč mi třeba místo běžného českého slova *logo* nabízí mnohem méně frekventované oslovení *dogo*? Překlepnete-li se a napíšete místo *postupujte* jen *posupujte*, kontrola pravopisu se nad tím nijak nepozastaví. Od jakého českého slovesa je tento rozkaz odvozen, vážně nevím. Že by vidová varianta slovesa *supět*? *Posupovat* jako *pochrupávat*?

Ne, tohle nejsou výtky autorům českého spell checkeru – dovedu si práci nad algoritmizací

českého skloňování poměrně přesně představit. Je mravenčí a nevděčná. My uživatelé si jen musíme uvědomit, že automatická kontrola pravopisu není nic víc než pomůcka. Chytrá, ale ne bezmezně. Nutnosti umět česky nás nezboví.

Impozantní vchody

Nejen lidé, i slova se časem mění. Některá se ze světa ztratí (které dnešní dítě dneska ví ze zkušenosti, jak vypadá nůše nebo valcha?), některá se zachrání tím, že svůj původní význam zúží nebo rozšíří. Mají tak šanci, že je začneme znovu skloňovat. Hesla z etymologických slovníků se někdy čtou jako vzrušující detektivka.

Slovo portál má původ v latině. Že latinské porta znamená brána, se ostatně díky folkovému festivalu dostalo do obecného povědomí. Souvislosti jsou však mnohem širší.

Původní význam slova portál, dodnes uváděný slovníkem spisovné češtiny na prvním místě, je vchod, zvláště impozantně zdobený, případně celá umělecká výzdoba okolo vchodu, například do kostela nebo jiné budovy. Slovo portál ovšem souvisí i s dnešním anglickým port, při stav – ve skotské angličtině má toto slovo rovněž význam brána, a právě odsud je odvozen termín port ve smyslu hardwarového rozhraní, pomocí kterého počítač komunikuje s jiným zařízením.

A dnešní portály, tedy servery nabízející vstup do Internetu? Od původní etymologie jsme se příliš neodchýlili – i ony jsou branami, možná dokonce branami do novodobého chrámu. (Zároveň mohou být i přístavem, ze kterého lze vyplout na moře informací a v případě nesnázi se do něj vrátit.) Že bývají impozantně zdobené, je taky pravda. Chytřejší tvůrci je ale nezdobí krucánky a jinými výtvarnými efekty a šperkují je spíš funkcemi a službami. I význam komunikačního rozhraní je u internetových portálů dobře naplněn. Jen se mi zdá, že je dnes těch portálů trochu moc. Města v minulosti přece také nemívala bran zbytečně mnoho. Ale to už není jazykový problém...

Kliknutím objednejte

Kliknutím objednejte. Chcete-li další informace, klikněte sem.

Slovo kliknout se stalo součástí našeho slovníku, a už k němu máme jakýkoli citový vztah.

Nápověda k Wordu vám ale poradí – *klepněte na tlačítko OK*. V Computeru se taky většinou klepe. Jak to tedy vlastně je?

Slovo *kliknout* vzniklo z anglického *click*, což je citoslovce zvuku, který vzniká (mimo jiné) při stisknutí a puštění tlačítka počítačové myši. Nebýt toho, že základem odvození bylo citoslovce anglické, šlo by o sloveso stejného typu jako *pípnout*, *dupnout* nebo *šeptnout*.

Kliknutí myši je při práci s počítačem poměrně častý úkon, proto na slovo *to click* narazili překladatelé textů souvisejících s počítači. Jakkoli se překlad *kliknout* vnucuje, vysokou stylistickou úroveň mu přiřknout nelze, aspoň na první pohled.

Proto byl vytvořen termín *klepnout*, který onen klikací úkon označuje docela přesně. Ten se vžil v počítačových textech „vyšší úrovně“, které kladly důraz na čistotu vyjádření.

Postupem času se obecnější a stylově nižší *kliknout* začalo používat tak často, že se stylový rozdíl téměř setřel a oba překlady lze považovat za rovnocenné. I když, ne tak docela – zatímco v internetových magazínech se docela běžně *kliká*, na seriózních serverech, jako jsou třeba stránky českých ministerstev, se *klepe*.

Možná vás to překvapí

Možná vás to (tak jako mě) překvapí, ale budete-li na síti hledat jazykově zaměřené stránky, nenajdete jen ryze praktické slovníky nebo jazykovou poradnu, ale i tak trochu nepraktické stránky literárních nadšenců.

K dispozici máte také odborná lingvistická pojednání – jako výchozí určitě doporučuji adresu www.czech-language.cz. Text o češtině je sice trochu paradoxně v angličtině, ale je zpracován natolik důkladně a kvalitně, že si pozornost rozhodně zaslouží. Dozvíte se základní informace o původu a historii češtiny, v dalších částech jsou probrány stavební kamínky – od abecedy až po strukturu vět, nechybí český národní korpus, stránka věnovaná překladům nebo jazykový humor.

Dohromady komplexní příručka pro bohemistu – začátečníka, ze které se ovšem leccos nového dozví i rodilý Čech, který „svůj jazyk přece ovládá“ (nebo si to přinejmenším myslí).

Na adrese www.bohemica.com jsou stránky určené zahraničním zájemcům o češtinu: najdete zde nejen poučení o jazyce nebo interaktivní kurz, ale taky průvodce českou národní povahou a kulturou – a už jde o každodenní drobnosti, které mohou cizince u nás překvapit, nebo o obecnější zamyšlení nad hodnotami nebo vlastnostmi, kterých si u druhých ceníme (zajímavé čtení).

Pro „počítačnicka“ nebudou nezajímavé stránky www.cestina.cz. Najdete na nich pomoc při problémech s háčkováním čili diakritikou, můžete si prostudovat Společenský katechismus českého Internetu a zásady slušného publikování na webu, případně hlasovat v polemice, zda je lépe psát Internet, nebo internet. Můžete se také přihlásit do diskuse o problémech s diakritikou, nebo se podívat na adrese web.telecom.cz/dermprep/ocj/ na stránky Klubu přátel Olympiády českého jazyka (to je vědomostní soutěž pro středoškoláky s více než dvacetiletou tradicí).

Námětů víc než dost, takže příjemné brouzdání českým lingvistickým Internetem.

Posloucháš walkmana, to je tvá doména

Posloucháš walkmana, to je tvá doména, tvůj malej uzavřenej svět, posloucháš walkmana, to je tvá doména a toužíš nic víc neslyšet.

V hlavě bůhvíproč zůstal útržek písničky odkudsi z osmdesátých let, ale vsadím se, že vás tenhle význam slova *doména* jako první nenapadne. A to přesto, že je Slovníkem spisovné češtiny posvěcen jako jediný možný. Doména – hlavní obor působnosti – *botanika je jeho doménou*, tvrdí slovník. Počítačovým světem však hýbou trochu jiné domény – ty, které zjednodušeně řečeno představují sadu síťových adres.

Na první pohled odlišné významy spolu ale souvisejí – pro odpověď můžeme do latiny. Latinské *dominium* znamenalo *absolutní vlastnictví nějakého území, přeneseně pak samo území, které je předmětem vlastnictví*. S tím mimochodem souvisí i sloveso *dominovat* nad někým či nad něčím. Původní *dominium* pak přes francouzštinu docestovalo do angličtiny (*domain*) a postupem času se z něj vyvinuly mimo jiné významy oblast *výrazně vyznačená nějakým charakteristickým rysem a sférou zájmu, znalostí nebo vlivu*. Tady už počítačové domény poznáváme.

Co jiného je taková doména než sféra vlivu? Proč by se jinak bojovalo o ty nejzvučnější? Vypadá to skoro jako při zabírání skutečných dominií – po síti se pohybují kybersquatteři či kyberpiráti, kteří blokují domény s lákavými názvy a chtějí z jejich vlastnictví těžit. Musely být ustaveny regulační orgány, které se snaží spekulacím bránit – jako při boji o nevirtuální území. Ovšem to, zda je vlastnictví atraktivní domény dominantní podmínkou úspěchu, už není námět na úvahu jazykovou.

Klikající klikaři

Nedávno jste na tomto místě mohli číst sloupek o klikání – něco podstatného v něm ale chybělo. Stupeň začlenění nového slova do českého jazykového systému se totiž pozná také podle toho, jak je nový přírůstek schopen stát se základem pro odvozování nových slov.

Slovesu *kliknout* se v tomto směru docela daří – posuďte sami: zaznamenala jsem tvary *překliknout* (*kliknutím* přepokopírovat), *prokliknout se* (*kliknutím* se někam dostat – *prokliknul* jsem se na ten web z banneru) a dokonce i *ukliknout se* (*kliknout* omylem, podle vzoru upsat se, uřeknout se). Můžete si také *vykliknout* výhru v online soutěži (nebo spíše *vyklikat*, protože těch *kliknutí* bude zřejmě třeba více než jedno). Ostatně najdeme i další dokonavé protějšky – *proklikat se* (tedy dostat se někam *klikáním*), *překlikat* (*klikáním* přepokopírovat více dávek něčeho). Nepředstavitelné není ani *uklikat se* (tedy jazykově nepředstavitelné, že by se někdo *uklikal* k smrti v reálu, se asi nestane). Můžete si pohrávat i s variantami se zvratným se a bez něj. Jemné odstíny jistě najdete sami.

A aby toho nebylo málo, má podstatné jméno *kliknutí*, věřte nevěřte, svou emotivní variantu – *klikanec*. *Klikanec* je holt objektivní měřítko – buď je, nebo není, vysvětlují redaktoři internetových časopisů. *Klikanec* podle vzoru *kusanec*, soudím. Protože pořádný *klikanec* je pro redaktora e-zinu výhra. *Klikař* je pak ten, kdo *kliká* – každý stý *klikař* vyhrává céděčko zdarma, láká reklama na

webu. To už, pravda, s trochou nadsázky a zdařilé jazykové hry – tvůrci reklamy spojili *klikaře*, který *kliká*, s tím, který má kliku – štěstí.

Žádný ze zmíněných tvarů není pochopitelně spisovný – a ani v nejbližší době nebude. Sami ale zřejmě víte, že tato slova žijí a jsou dokladem toho, že slůvko *klikání* vrůstá do češtiny, a se nám to líbí či nikoli.

A nejspíš je to dobře: od konzervativní varianty *klepnout* určitě vytvoříte *uklepnout se*, *proklepat se*, ale *klepanec*?

Ksichtění po japonsku

Emotikony neboli smajlíky. Určitě je ve své elektronické komunikaci používáte, na webu jste si nejspíš našli přehled těch nejužívanějších, vymysleli jste pár vlastních pro pobavení, četli jste o nich v jazykovém koutku. V této „oblasti“ už vás nic nepřekvapí.

Věděli jste ale, že ksichtíky se mohou lišit podle národní kultury? Nemám na mysli to, že by rezervovanější národy (třeba Skandinávci) používaly těchto značek méně, zatímco takoví Američané by se ksichtili ostošest. I to je možné, ač se tím žádný průzkum asi ještě nezabýval. Ovšem v některých kulturách mají vlastní, odlišné národní modifikace emotikonů. Ostatně fakt, že u jednotlivých národů existují specifická gesta, nás nepřekvapí – a smajlíky jako e-mailová mimika nemají ke gestikulaci daleko.

Tak třeba Japonci údajně používají smajlíky dokonce více než národy západní. Souvisí to zřejmě s pověstnou japonskou zdvořilostí, která vyžaduje úsměv či omluvu na každém kroku.

Japonské ksichtíky se kupodivu nechtou pootočené o 90°, ale úplně normálně zleva doprava. Základní úsměv je ^_^, výraz nezměrného štěstí ^o^. Kape-li z vás studený pot, je na místě ^^;. Obličejík pro omluvu se mi nepodařilo zcela dešifrovat, nepomůžete mi? Tady je: ^o^;>.

Je to jen kuriozita? Existují i smileys indické, africké nebo třeba eskymácké? Popravdě řečeno, nevím. Ale bude rozhodně zajímavé sledovat, zda se časem nevyvinou. I když sázím na to, že v této oblasti se prosadí spíše globalizace. A to je možná trochu škoda.

Scestný sloupek

Dnešní sloupek bude zase jednou jazykově puristický – je to moje úlitba kamarádovi perfekcionista, kterého zabolalo, že jsem onehdá při redakčních korekturách e-bizu přehlédla slovo *zcestný*. Sypu si popel na hlavu: správně je opravdu *scestný*, i když to leckdo z nás jako chybu už nevnímá.

Možná si ještě pamatujete ze školy poučku, která říká, že ve spojení předložky s druhým pádem píšeme vesměs *z*, až na případy, kdy jde o směr „z povrchu pryč“: *spadnout se skříně*, *sklidit se stolu*, *sejít s cesty*. U velké většiny těchto vazeb je však možná i varianta *se z*, která dokonce převládla: *spadnout ze skříně*, *sklidit ze stolu*, *sejít z cesty*. *Z* na začátku však není přípustné u přídavných jmen odvozených z takovýchto spojení – jako je právě slovo *scestný*.

Mimochodem, podobně se z historických důvodů píše *s* i ve spojení *kdo s koho*.

Ona je lingvistka, ona vám to vysvětlí

Je období výprodejů, příležitost levně si nakoupit. Všude mají *slevy* a *zlevněné zboží*. Leckde ovšem nabízejí zboží *slevněné*. Maminku jedné z mých spolužaček *slevněné zboží* přivádělo k nepřičetnosti: vždycky je prodavačkám (obrazně) otloukla o hlavu a přiměla je vyslechnout odborný výklad, který už ovšem se slovy *ona je lingvistka, ona vám to vysvětlí* nechávala na dceři.

Původ té chyby je pochopitelný: zřejmá souvislost slov *zlevněný* a *sleva*. Ta souvislost se sice zdá zřejmá, není ale úplně přímá: přídavné jméno *zlevněný* je ve skutečnosti odvozeno od slovesa *zlevnit* a to naopak pochází z přídavného jména *levný*. Tedy podobný řetězec jako *drahý* – *zdražit* – *zdražený*. Slovo *sleva* sice je někde v síti příbuzných slov slova *zlevněný*, není s ním však spojeno přímou slovotvornou linkou.

Takže tohle je sloupek pro dva mé kamarády: aby Standu nebolelo, že zapomínáme na původ slov, a aby Danka při výprodejích nebyla nucena k lingvistickým přednáškám a líp si mohla vybrat

ze zlevněných dřín ty nej-

Zombie nebo zombiové?

Se zombií jsem se poprvé setkala kdysi dávno v Dračím doupěti. Nebyla to příjemná zkušenost. Povahově jsou zombie zákeřné potvory. Lingvisticky jsem si je tehdy zařadila ke „vzoru“ *mumie* a podle něj je skloňovala.

Nedávno jsem v časopise Naše řeč zjistila, že špatně. Správná výslovnost tohoto označení nemrtvé bytosti je totiž *zombi*, slovo je rodu mužského a řadí se ke „vzoru“ *kuli* (podle kterého se krom tohoto pojmenování čínských hodnostářů skloňuje jméno ptáka kivi a několik jmen vlastních).

Stala jsem se obětí lingvistického omylu sama? Vzala jsem si na pomoc Český národní korpus, což je, zjednodušeně řečeno, užitečná sbírka všemožných českých textů, která slouží k vyhledávání reálného užití slov v kontextu. Nechala jsem si tu vyhledat výskyty zákeřných zombií z novin let 1997 a 1998 a – zjistila, že novináři často skloňují správně, tedy v mužském rodě. Viz citace z recenze na film *Zombie: Kromě uspokojování pánových potřeb by „opravdovej“ zombie neměl říkat věci, který by nebyly*. Častokrát ovšem najdeme tvary, kde je rod „schován“ a o skloňovacím vzoru z nich nelze rozhodnout, například *vypadá jako zombie*. V dobré třetině nalezených výskytů je pak skloňování ženské: *Nikdo vás už nenutí, abyste se v sobotu večer dívala na Pomstu vražedné zombie IV, když vy sama byste si ráda pustila něco, u čeho byste se mohla pěkně vyplakat*.

Na dnešních hráčských serverech, kde nemrtvé bytosti potkáme asi nejčastěji, pak skloňování podle „vzoru“ *mumie* jednoznačně převládá: *Pod ruce se mi připletla ještě jedna zombie, a tak jsem jí také pomohl zpátky na onen svět*.

Co je tedy správně, co špatně? Časopis Naše řeč má, přísně vzato, pravdu. Nicméně v tomto případě si skoro troufám vsadit, že užívání prosadí „nesprávné“ sklonění podle „vzoru“ *mumie*, který je určitě produktivnější než poněkud obskurní *kuli*. Ale uvidíme...

Nějaký vtípálek mi zahesloval spořič obrazovky

Nějaký vtípálek mi zahesloval spořič obrazovky a já se nemůžu dostat do počítače. Teď snad abych si na vedlejší počítači vygenerovala seznam náhodných hesel a zkoušela je jedno po druhém. Nebo bych si mohla nadefinovat... Budík. Naštěstí. Ze snu ovšem zůstala nepříjemná pachu, a nejen z té situace. Všimli jste si taky? *Zaheslovat, vygenerovat, nadefinovat*. Nejsou to trochu zvláštní slovesa?

Jsou, i když každé trochu jinak. Poslední dvě vznikla díky snaze prosadit kategorii slovesného vidu tam, kde původně nebyla: slovesa jako *definovat, generovat* a také třeba *absolvovat, izolovat, konstruovat* se v lingvistické terminologii označují jako obouvidová, to znamená, že mohou podle kontextu vystupovat někdy jako dokonavá, jindy jako nedokonavá. Potíž je v tom, že zejména v odborném jazyce a profesní mluvě často potřebujeme vid vyjádřit přesněji. Vyrábíme tedy tvary jako *odizolovat, zaizolovat, nadefinovat, zadefinovat*. Neznějí nijak hezky česky, ale plní svou funkci. Je ovšem třeba vědět, že přidáním předpony ke slovesu nezměníme jen samotný vid, ale zhusta také posuneme jeho význam. Třeba předpona *od-* typicky nese význam „dovedení děje do konce“: *odhlasovat, odsedět, odkojit*. Jestliže tedy potřebujeme vyrobit dokonavý protějšek obouvidového slovesa, je dobré použít předpony čistě vidové, která význam většinou nemění. Za bezpečné se považují *z-*, *na-* a *vy-*. Češtinu tím neznásilňujeme, sama mluvnické říká, že jde o slovesa, která se ještě nezařadila do vidového systému – lze tedy očekávat, že se do něj časem zařadí. Často si ovšem v dokonavé funkci vystačíme i s obouvidovou podobou: *Pak jsem definoval vrcholy čtverce a generoval seznam výsledků, který zde vidíte*.

Zaheslovat naproti tomu není vidovým protějškem nějakého slovesa, sloveso *heslovat* totiž – pokud je mi známo – zatím neexistuje. Spisovná varianta je dvouslovná: *(o)chránit heslem*. Ovšem je možné, že jako vznikl v úřednické mluvě pro spojení *zanášet do knih* jednoslovný výraz *knihovat*, bude v mluvě počítačové brzy legitimní sloveso *(za)heslovat*.

Jak mu doma říkáte?

Vypni mašinu, jdeme domů! Máme tady starý stroje, ty Photoshop neutáhnou. Tyhle pecka už něco pamatujou. Instaloval jsem celou noc novéj kompl. Rozbil se mi poč. Naši konečně koupili domů počítaadlo.

Skoro každý z nás má jeden na stole, a už pracovním, školním nebo domácím. Jakže jim to říkáme? Spisovně se jmenují *osobní počítače*, případně *computery* (slovník připouští i tvar *komputer*), nespisovně nejčastěji *pečéčka* nebo *pisíčka* – z česky nebo anglicky vyhláskované zkratky *PC*, tedy *personal computer*.

Ale osobních pojmenování je celá škála, jak už jsem naznačila. Možná někdo z vás tomu svému kompjútru říká i lidským jménem (Britové mají ve zvyku takto pojmenovávat auta, počítače budou nepochybně následovat.) To už je opravdu osobní – a odkud se berou ta obecná? *Pecko* je familiarizované *pečéčko*, *kompl* lehce zvládnutý computer. *Poč* je zkrácenina pro ty, kterým se i *počítač* zdá být příliš dlouhé slovo. Zaznamenala jsem též zkráceninu z druhého konce – *čítač*. (Ve francouzštině je takové zkracování mimochodem legitimní způsob tvoření: u hesla *sympatický* najdete ve slovníku překlad *sympathique*, ale v řeči se častěji setkáte s úspornějším *sympa*.) *Počítadlo* je lehce ironizující přenesené pojmenování: všichni víme, že počítaadlo je jednoduchá mechanická pomůcka, ale koneckonců, nejsou počítače jen složitá počítaadla?

Slabost ovšem mám pro *stroj* a *mašinu*: jsou to pojmenování, která ukazují, že computery nejsou ničím víc než pracovními nástroji, a zároveň je v nich obsažen osobní vztah k pojmenovávanému. Dovedu si představit analytika, kterému počítač právě pomohl spočítat složitou rovnici, jak jej popleská s tichým úsměvem a slovy *Hodná mašinka. Hodné pecko* by asi neřekl. I když, kdo ví...

Volný není libovolný

Účelem přece je přitáhnout zajímavým designem znuďeného internetového surfaře právě k vašim stránkám.

Zajímavým designem znuďený surfař? Ne, ne, jde pochopitelně o něco jiného: surfaře znuďeného nezajímavým vzhledem stránek konkurence přitáhnete zajímavým designem ke svému webu. K této úvaze je ovšem potřeba chvilka času, autor nám ztížil orientaci v syntaktické struktuře věty tzv. nepravou větou dvojicí. Slova (*zajímavým*) *designem znuďeného (surfaře)* k sobě logicky nepatří, podle gramatických vazeb by ale mohla – a právě to brání snadné orientaci.

Volnost českého slovosledu je lákavé zaměnit s libovolností. Lákavé, ale nevýhodné – volný slovosled, který máme oproti některým jazykům navíc, je naopak prostředkem, jak větu zpřehlednit a uspořádat tak, aby bylo na první pohled patrné, co je a co není důležité. Základním principem je právě „od méně důležitého k důležitému“. Pohrajme si pro ilustraci s větou *Petr si včera koupil novou tiskárnu*. Nabízejí se varianty: *Novou tiskárnu si Petr koupil včera*, případně *Petr si včera novou tiskárnu koupil*. Každá z variant sděluje stejnou skutečnost, ale pokaždé s důrazem na něco jiného. První z vět je poměrně neutrální, bezpříznaková. Větu *Novou tiskárnu si Petr koupil včera* si dovedu představit jako odpověď na *Měli byste si konečně koupit novou tiskárnu, tahle už je leda do šrotu*. – slovosled totiž zdůrazňuje, že se tak už stalo, právě včera. Druhá varianta pak může odpovídat na otázku *Nenabízeli náhodou Petrovi Pavel, že mu na nějakou dobu půjčí svou tiskárnu?* Říká: možná nabízel, ale dohadování o podmínkách k ničemu nevedlo, tak se Petr přestal na nabídku spoléhat a tiskárnu si koupil.

Je to jednoduché, že? Kdybych naši větu zkroutila takto: *Novou tiskárnu si včera koupil Petr*, nebo takto: *Petr si včera koupil tiskárnu novou*, jistě byste dokázali o Petrovi a tiskárně vymyslet patřičný příběh, do něhož ta která věta bez problémů zapadne. Ptejte se i u vět o něco složitějších, na jaké otázky jsou odpovědi.

Čech ve španělské vesnici

Některé taje moderní techniky jsou pro mne španělskou vesnicí. Kolegové by možná řekli, že jsem normální *béefúčko*, neboli bloody fucked user – velmi mírně řečeno, nepříliš zkušený uživatel. Mají pravdu. Já bych se ale s dovolením zastavila u té španělské vesnice.

Tahle mezinárodní přirovnání jsou totiž docela zajímavá. Naši sousedé Němci třeba mají jako symbol nejvyššího zmatku v hlavě vesnici českou – *böhmisches dort*. Zřejmě výraz historické rivality, jaký je možné pozorovat také u Angličanů a Francouzů: zatímco Francouzi (spolu s námi) mizejí po anglicku, Angličané volí odchod po francouzsku (*take a French leave*).

Mimochodem, Angličané mají pro španělskou vesnici idiom *it's all Greek to me* (doslova: zní mi to celé jako řečtina). Podivnou vesnici tedy nahradili nesrozumitelným jazykem. Obdobně i Francouzi, pro ty jsou ovšem prototypem nečitelných jazyků čínština a hebrejšťina: *c'est chinois (hebreux) pour moi*. Docela by mne zajímalo, proč se v ustálených rčeních v tomto významu nevyskytují maďarština a finština, dva jazyky z naprosto odlišné jazykové rodiny než všechny ostatní řeči v Evropě. I když, dost možná se vyskytují, jen já to nevím – nemáte nějaké takové příklady? Ani nevím, jak to je se španělskou vesnicí v dalších jazycích, třeba v takové portugalštině.

A jakže se se španělskou vesnicí vyrovnali sami Španělé? Slovníky uvádějí obrat *es griego para mí*, který je shodný s idiomem anglickým. Kolega španělštinář ovšem tvrdí, že v běžné řeči tohle rčení ještě použít neslyšel. Takže kdo ví, možná je to jenom slovníkové heslo.

Gustav pro jazyk český aneb o jazyce s gusem

Stránky Ústavu pro jazyk český už jsem na tomto místě kdysi doporučovala (mimochodem – mají změněnou adresu, najdete je na www.ujc.cas.cz). Ale Gustav pro jazyk český? To má být konkurenční pracoviště? Nebo nějaká recese?

Na adrese hradec.org/gustav uvidíte sami. Občanské sdružení pro obranu jazyka proti plíživé normalizaci je neformálním sdružením lidí, kterým leží osud jejich mateřštiny na srdci i na jazyku. Už z tohoto sloganu je zřejmé, že členové Gustavu se jazykem baví s gusem. Stránky mají trochu jedovaté barvičky, na kterých jsou vymalováni havránek, trávníček a jedlička: pro nezasvěcené, tato „přírodní“ jména (kdyby byla psána s velkým písmenem) patří trojici slavných českých jazykovědců.

Členům sdružení rozhodně není cizí humor a jazyková hra, na přesnosti a korektnosti jednotlivých článků to však nic neubírá.

Na stránkách najdete odkazy na časopisy a věstníky (případně nečasopisy a nevěstníky) spravované jednotlivými členy sdružení. V Gustově záchranné vestě si můžete ověřit základní gramatická pravidla, další stránky se věnují různým jazykovým zákoutím. Ze všehochutě témat doporučuji ochutnat Gustovu slaninu, kde se řeší jazykové záludnosti, a podívat se do Gustíkovy misgrubny, která je komentovanou sbírkou jazykových zločinů. Najdete tu třeba pojednání o chlapovi hloupé, nebo o ňaderném skloňování.

Na stránkách máte k dispozici také odkazy na další jazykové zdroje na webu: slovníky, překladatelské konference i maturitní otázky.

Přihlásit se můžete i do diskusního fóra Čeština na Yahoo! Protože (Gustav cituje italského učence Melchiora Cesarottiho): „Nikdy nebyl žádný jazyk vytvořen autoritou soukromou nebo veřejnou, nýbrž svobodným a nevysloveným souhlasem většiny.“ A čeština je konec konců i vaším jazykem.

U sousedů

„Ale ta knížka je ve slovenštině,“ pronesla mírně udiveně knihovnice. No a co, myslím si já, číst slovensky přece není problém. Nechtíc ale musím přiznat, že se slovenštině vzdalujeme: s rozdělením Československa nenávratně skončily časy, kdy se televizní i rozhlasové pořady v obou řečech střídaly a kdy byly slovenské knížky v českých knihkupectvích a knihovnách častějšími hosty.

Hezky to ilustruje i příhoda, kdy čtyřletý synek mých známých při poslechu slovenského rozhlasového pořadu reagoval otázkou: „Tatínku, proč tam mluví německy?“ Tatínek je učitelem němčiny a ta je pro malého synonymem cizího jazyka. A pro děti je slovenština skutečně cizím jazykem jako každý jiný. Nám, ne zas o tolik starším, zřejmě při téhle představě trochu zatrne.

Bylo by škoda připravit se o krásu pohádkových slov jako *čučoriedka* či *t'ava* nebo expresivitu

rčení jako *zober si svojich päť slivák a prác sa odial'to*. A věrme, že se to nestane: koneckonců, Computer čtete i na Slovensku a víte, že naše *tečka* ve webových adresách je vaše *bodka* (a my si připomeneme, když se na tečku v telefonickém dotazu přeptáte). Při překladu článku od slovenských kolegů se dozvím, že *užívateľ* je *používateľ*, v diferenčním slovníku se zase dočtu, že *elektrosváreč* je *elektrorozvárač*.

Redaktoři herních titulů si zase přivlastnili slovenštinu jako ozvláštňovací prostředek: často se v odpovědích na dopisy čtenářů i v článcích samotných ozve *doparoma, čo to tárám* nebo *tie beštie nevyzerali dobre*. Je dobře, že díky jazykové hře se jazyk sousedů neztrácí.

Přesto prosím: ať u nás vycházejí slovenské časopisy v originále, ne v českých mutacích. Stejně se čas od času stává, že je „česká“ verze jen směsí češtiny a slovakismů, jak má jazykový redaktor v krvi oba, tolik blízké, jazyky. Ten, kdo nevnímá jen obsah, se pak může pousmát nad větou *Snad se probere i ten její zamračený škorpión* (rozuměj stárnoucí manžel). My bychom možná spíš řekli *mrzout*, ale není to slovenské vyjádření půvabné? Dopřejme si tedy slovenštinu v celé její kráse: přinejmenším v časopisech, knížkách, písních.

A nejlíp samozřejmě v hovoru s rodilými mluvčími.

Jazykové hrátky

Mezi tiskovými zprávami, kterých (jak asi víte z četných povzdechů kolegů) máme my novináři věčně plné schránky, se minulý týden hezky vyjímala jedna o vzniku nového serveru *www.fashion-is-dead.cz*. Na jeho stránkách se diskutuje o pohřbu módních trendů 20. století a o vzniku nových stylů. A mně nedá, abych se s vámi nepodělila o hezké jazykové hrátky, na které jsem na webu narazila.

Základem jim byla zvuková podobnost anglických slovíček *wear* (mj. *nosit, oblečení*) a *ware* (zboží, a hlavně každému počítačnickovi známá koncovka výrazů jako *software, hardware, freeware, shareware*). Na ty jsou odborníky redaktoři Computeru, ovšem co takový *softwear* a *hardwear*? Podle autorů lze tyto pojmy definovat třeba takto:

- *softwear* – splývavá měkká móda, využívající jako materiálu zejména úpletů.
- *hardwear* – drsná móda, oblečení pro pravé chlapy.
- *freewear* – móda pro volný čas.
- *sharewear* – tímto názvem lze označit snadno dostupné oblečení, třeba z výprodeje či secondhandu.
- *trialwear* – sportovní oblečení.
- *badwear* – že by špatné oblečení? A co jej přepsat jako *bedwear*? Pak půjde o oděv do postele, intimní nebo erotické prádlo, svůdné košilky.
- *hi-wear* – oblečení na úrovni, společenské šaty, velké toalety – oděv, který nejlépe vynikne v záři reflektorů.
- *OEM softwear* – oblečení z distribuce přímo od výrobce (OEM – Original Equipment Manufacturer).

Na stránce nechybí klauzule, že autoři označení nových stylů dávají práva k volnému užívání těchto názvů každému zájemci z řad oděvních tvůrců a producentů. Návrháři se přitom nemusí držet původního pojetí autorů, ale mohou libovolně prezentovat vlastní představu.

Tak si tak přemýšlím a pohrávám: *hardwear* – žíněné košile? Ne, raději kroužkové brnění. *Freewear* – svobodomyslná móda, hippie styl? *Trialwear* – oděv ke státnicím a maturitě? *Sharewear* – oblečení, které mi sestra neustále bere ze skříně. Nebo nadčasové oblečení sdílené více generacemi.

Neláká vás to taky?

Pidiměk a tučňáci

„No, a v Pidiměku teď vymysleli...“ nadšeně vykládá kolega. „Kde že?“ zarazím se, než si jednotlivé části toho slova přeložím zpět do angličtiny. No jasně, Pidi-měk = Micro-soft. Zatím

jsem znala jenom Mrkvosoft. A znovu se mi potvrdilo, že česká počítačová veřejnost dokáže firmám, které nemiluje úplně bezvýhradně, dát svůj postoj najevo alespoň svým slangem.

Nejvíc na ráně jsou mobilní operátoři – a taky to nejvíc odskáčou: Eurotel překřtili nespokojení uživatelé na Errortel, Paegas je pro ně Pekáč, případně Šemík (zřejmě podle okřídleného koně). Oskarovi se ovšem říká důvěrně Oskárek: asi že je to zatím benjamínek. A někdy ho telefonisté stavějí do kontrastu s druhými dvěma. Těm pak lze říkat zkráceně EroPaegas (totéž, jako když jsou Oxford a Cambridge zkracovány na Oxbridge, tedy, totéž z jazykového hlediska).

Přezdívky dostávají i mobilní telefony: asi nejrozšířenější je Erik pro Ericssona. Philips by analogicky mohl být Filip, ale to jsem ještě od nikoho neslyšela (možná zde tyto modely nejsou tolik rozšířené). Alcatel může být Alkáč, a Alkáč je boss, jak jsem se dočetla v jedné internetové diskusi. Dá se mu ovšem říkat i mazlivě Alík.

Další samostatnou kapitolou jsou důvěrná jména pro ty někdy obdivované, někdy proklínané, kteří šli svou cestou – Apple a Linux. Vycházejí z jejich log: jablka a tučňák. Můžeme pak číst o jablečné platformě nebo tučňáčím přístupu. Obě pojmenování navozují pocit něčeho milého a důvěrně známého. Jablíčkový notebook – no není to k nakousnutí?

Mimochodem, ten tučňák se jmenuje Tux. T je zkratka křestního jména tvůrce tohoto operačního systému Linuse Torvaldse, a písmena UX představují Linux. Proč právě tučňák, který zrovna moc respektu nebudí, vysvětluje Linus Torvalds tady: www.linux.org/info/penguin.html. Stojí to za přečtení.

Podělíte se se mnou o své důvěrné či hanlivé přezdívky pro značky strojů, přístrojů a programů i vy?

Co mají společného sloní chobot a prasečí ocásek?

Slovo *zavináč* v češtině přestalo během posledních deseti let označovat jen kyselou nakládanou rybu. Troufám si odhadnout, že možná populárnější je dnes coby pojmenování znaku, který se používá jako oddělovač v e-mailových adresách, a také jako jeden ze symbolů e-života.

Napadlo vás ale někdy, že oficiálně se znak @ určitě nejmenuje *zavináč*? A kde se vůbec vzal? Anglicky se v e-mailových adresách oficiálně říká „at“ nebo „commercial at“, slangově pak *monkey tail* (*opičí ocas*). Ale na klávesnici byl určitě ještě před e-mailem.

Ve skutečnosti sahá historie zakroucené potvůrky opravdu hodně daleko před e-mail: *zavináč* byl vystopován už v 16. století, kdy jej italská kupci používali jako označení měrné jednotky *amfora* (což byla třicetina barelu). Dodnes o tom svědčí španělské označení *arroba* (česky *měřice*), které odpovídá italské amfoře významem i svou etymologií.

Populární vysvětlení říká, že znak vznikl z latinské předložky *ad* (ta odpovídá české *v*) a že zakroucení vzniklo obtočením „d“ doleva okolo „a“, které začalo být ve středověkých rukopisech časté. Podle lingvistů – paleografů je to ovšem báchorka: podle nich znak @ označoval amforu a později nabyl významu „za určitou cenu“. Dodnes se v anglicky mluvícím světě v účetnictví používají zápisy typu 10 oz @ 1.95\$/oz (10 uncí při ceně 1,95 dolarů za unci).

Do elektronického světa zavedl *zavináč* jako oddělovač v e-mailových adresách v roce 1972 počítačový inženýr Ray Tomlinson. I když jeho jméno dnes sotva kdo zná, právě tento muž se významně podílel na vývoji elektronické pošty jako takové.

Myslím, že odpověď na otázku z titulku už vám hlavou nevrta. Slangových názvů v jednotlivých jazycích vznikla přehršel. Vesměs tak či onak poukazují na zakroucený tvar a vzor berou ve zvířecí říši: *opičí* nebo *prasečí ocásek*, šnek, červ, sloní chobot, z potravinových metafor pak *zavináč*, štrůdl nebo *preclík*. Asi jediná francouzština má slovo, které neznamena nic jiného, než pojmenování řečeného znaku: *arobase* (vzniklo – jak asi odhadujete – zřejmě ze španělského *arroba*).

- www.herodios.com/herron_tc/atsign.html – podrobný přehled slangových pojmenování v jednotlivých jazycích
- www.pretext.com/mar98/features/story2.htm – o Rayi Tomlinsonovi

Skvělý sloupek

Sqely, ze přijedes, je tu toho spousta qideni, píše mi kamarád a já se usmívám. Nejen proto, že se na letní dovolenou už těším, ale i proto, že tuhle fonetickou češtinu, módní mezi počítačnickými, aktivně neužívám a nikdy se při pohledu na ni neubráním myšlenke: *roztomilé*.

Jako malí jsme se ve škole bavívali vymyšlením úsporných písmen, jako je třeba „kř“ (psané KŘ vypadá jako kříženec velkého Ř a velkého K), které ušetří námahu při psaní slov kříženec, křídlo nebo křížala. Využit se ovšem dají i písmena existující: slova kvočna a kvíkat jsme pak zapisovali zásadně jako qočna a qíkat; slovo xicht snad přepisovat nemusím. Nevím, zda si tak hrají i dnešní děti, podle počítačového slangu soudím, že ano.

Nicméně myšlenka *proč nepíšeme tak, jak mluvíme* byla impulsem pro mnoho vážně i méně vážně míněných reforem pravopisu. V dnešní češtině se musíme vyrovnat s ypsilonem a jotou (tedy „měkkým í“); s podobou znělosti a různými funkcemi ja neboli „e s háčkem“. Jag bi to vipadalo, gđibichom se echto zbitečních záludnos í zbavili, naznačuje tato vjeta.

Se záludnostmi mnohem záludnějšími se musí vyrovnat školák anglický. Některá písmena se v řeči nevyslovují, jiná zastupují úplně odlišný zvuk (nejlépe pokaždé jiný: srovnej trojici *busy – clumsy – ridicule*). Není divu, že se v Británii reformátoři pravopisu jen rojí. Žádná z reforem – vrcholily v období před 1. světovou válkou – se ale neujala. Od roku 1984 působí The Simplified Spelling Society (Společnost pro zjednodušený pravopis), s jejímiž aktivitami se lze podrobně seznámit na stránkách www.les.aston.ac.uk/ssss.

Zároveň je ale angličtina tvárným materiálem pro jazykové hrátky, jak naznačuje třeba dvacetiletý plán zlepšení anglického pravopisu, který svého času koloval e-mailem: v prvním roce bude zrušeno nepotřebné písmeno c (a nahrazeno dle výslovnosti písmeny k nebo s). Plán končí optimistickou vizí: *Fainali, wi wud hev a lojikl, kohirnt speling in ius xrewawt xe Inglii-spiking werld. (Finally, we would have a logical, coherent spelling in use throughout the English-speaking world. – Nakonec budeme mít logický a koherentní pravopis, který se bude používat v celém anglicky mluvícím světě.) Sqely*.

Za ovoce ovocnější

Tak jsem se na obalu svých oblíbených ovocných piškotů dozvěděla, že jsou od nynějška ještě ovocnější. Krémové sušenky jsou pro změnu ještě krémovější a smetanový jogurt ještě smetanovější.

A to nám prosím ve škole říkali, že takzvaná relační přídatná jména, která nevyjadřují kvalitu, ale jen vztah k nějaké substanci (typicky označují původ z nějakého materiálu, třeba *dřevěný, prkenný, ovocný, měděný*, ale i vztah obecnější, jako *prosincový, filmový, křížový*), nelze stupňovat. Pravda, sami dodávali, že výjimky existují: použijí-li se tato přídatná jména v přeneseném smyslu, jako ve větě *Jeho pohyby při tanci byly stále prkennější, jeho nohy stále olověnější a jeho pohled byl teď ještě koženější*.

Přívlastky jako *ovocný, kokosový, kakaový* nebo *pšeničný* se ale v žádném obrazném vyjádření nebo idiomu, pokud vím, nevyskytují. Přesto se nám reklamní agenti snaží stůj co stůj vnutit představu, že není ovocný jogurt jako ovocný jogurt. Některé jsou ovocnější. Případně se jedna značka vyvíjí tak, že co půl roku nabývá na ovocnosti. Dovedete si ty pořád větší kousky ovoce v jogurtovém kelímku vůbec představit? Jistěže je to divné. Takový jazykově-marketingový podvod.

Samozřejmě, jazyková pravidla jsou od toho, aby se občas porušovala. Třeba právě v reklamních sloganech, které tím pádem mají šanci upoutat. Asi všichni pamatujeme na nejčokoládovější čokoládu nebo prášek, s nímž je bílá bělejší, prádlo čistější. Ale pořád platí, že čeho je moc...

Jestli teď čekáte poučení přesahující do češtiny ve světě počítačů, zklamám vás. Ne že by v něm neexistovala relační adjektiva. Ale představa, že by inzeráty lákaly na jehličkovější tiskárny, síťovější lokální sítě nebo bezdrátovější připojení a ještě mobilnější telefony, je přece jen poněkud absurdní. Naštěstí.

Dálnice, po níž se surfuje

Asi by bylo zvláštní, kdyby fenomén jako Internet nezískal žádná metaforická pojmenování. Chceme-li mu dodat patřičný lesk, mluvíme o *informační dálnici* nebo rovnou *superdálnici* – tedy o široké a pohodlné cestě k informacím. Kdo ale někdy v síti hledal odpověď na konkrétní otázku, ví, že cesta k ní nebývá vždycky umetená a hladká. Spíš se zdá, že se schovává v komplikované *pavučině* adres, stránek a odkazů. Ostatně, název služby World Wide Web k této interpretaci přímo odkazuje. Pavučina neboli *sít'*. Případně vzosně *sít' sítí* nebo *Sít'*.

Kupodivu ale nemluvíme o informačním moři nebo jezeru, ani o brouzdališti – i když bezcílný pohyb po Internetu označujeme jako *surfování* nebo *brouzdání*. (A ten, kdo surfuje, je *surfer* nebo *surfař*, případně *brouzďal* – což ale vinou přípony zní lehce pejorativně, podobně jakomazal nebo patlal.) Druhé pojmenování ale téměř jistě nepochází ze slova *brouzdaliště*, ale z anglického *browse* (*prohlížet*). Však ve slangu existuje i varianta *browsit*, která se nebezpečně podobá českému *brousit* – které ostatně v podobném významu také používáme (*někam zabrousit*).

Surfování má dokonce různé podtypy: ve slovníku WhatIs.com jsem se dočetla o *egosurfingu*, kdy se v moři informací pohybujete s cílem zjistit, kde všude se v něm vyskytuje vaše jméno (a pohladíte si ego, když se najdete v tiráži webu, který jste vytvořili ještě jako studenti). Účelem *infosurfingu* je naopak co nejefektivněji najít určitou informaci a nenechat se přitom svést z cesty lákavými odbočkami, které tato dálnice nabízí tak často.

A proč po informační dálnici nejezdí řidiči, ale surfaři? Vnucuje se mi spekulace, že původním cílem Internetu bylo nabídnout širokou, přímou dálnici k informacím. Uživatelé, kterých valem přibývalo, ale zdaleka nebyli jen infosurfeři, naopak – rádi se nechali sirénami zavléct na některou z vedlejších, zábavnějších cest. A z propletené pavučiny cest se pak vytilo informační moře...

Vítám vás v mém sloupku

Já když to slyším, tak bych vraždil! Jindy mírný a tichý kolega se rozžhavuje doruda a doběla a já nepochybují, že kdyby měl po ruce autora toho jazykového zvěrstva, byl by skutečně schopen mu dát přinejmenším do zubů.

Ve mně sice nesprávné používání přivlastňovacích zájmen tak výrazné emoce nevyvolává, ale kudla v kapse se mi taky otvírá.

Takže, abyste věděli, titulky dnešního sloupku není správně česky. Pravidlo, které nerespektuje, je poměrně jednoduché, a přesto bývá masivně porušováno: přivlastňujeme-li někomu nebo něčemu, co se shoduje s podmínkou věty, používáme místo přivlastňovacích zájmen pro jednotlivé osoby (jako můj, tvůj, váš, náš) zvrtné zájmeno svůj.

Zve-li vás tedy obchod *Přijďte si k nám pro váš nový vysavač*, je to hrubka. Reklama, která se ptá, zda *hledáte něco pro váš krk*, taky. Banka, která vám říká *U nás máte vaše peníze v bezpečí*, neumí česky. Stejně jako manuál, který radí: *Uložte soubor do vašeho počítače*.

Pomoc je přitom jednoduchá, a to dokonce i tehdy, pokud už si vážně nepamätujete, co to ten podmět je, a rozhodování mezi váš a svůj vám připadá složité. Pak zkuste zájmeno jednoduše vynechat. Věta *Uložte soubor do počítače* je stejně srozumitelná a navíc má o něco vyšší stylistickou úroveň než *Uložte si soubor do svého počítače*.

Pravidlo často porušované, ale přesto jasné a jednoznačné. Ne docela... když se před filmem rozsvítí nápis *Vítáme vás v našem kině*, trochu váhám. *Vítáme vás ve svém kině* prostě „nezní“. Během reklam na cigarety z kovbojské země i na ty s velbloudem na to přijdu – provozovatelé nás nevitají v kině, které by bylo jenom jejich. Stejnou měrou je i nás, diváků. „My“ podmětu (*my, provozovatelé, vás vítáme*) je jiné, než „my“, kterému se kino přivlastňuje (*naše společné kino*). Věta je tedy v pořádku a gramatické pravidlo nijak neohrožuje...a teď už začíná film, tak se mějte a na shledanou za čtrnáct dní v našem sloupku.

Porucha není na vašem přijímači

Obešla jsem to auto dvakrát, a vážně to tam stálo, modré na bílém: *Poruchové auto*. To nedávno v supermarketu se ze *sady vratkého nádobí* za výhodnou cenu po lepším zaostření přece jen

vyklubalo nádobí *varné*. Ne, je to tak: *poruchové auto*.

Na podruhé jsem pochopila, že majitelé na autě neinzerují jeho poruchovost, ale naopak to, že v něm jezdí poruchy odstraňovat.

Vlastně to ani není špatně česky: přívlastky vyjádřené široce vztahovými přídavnými jmény mají totiž tu vlastnost, že jejich vztah ke slovu, které rozvíjejí, neplyne z jejich jazykové podoby ale z naší zkušenosti se světem. *Tvarohové buchty* mají tvarohovou náplň, zatímco *tvarohové knedlíky* mohou být jak s náplní z tvarohu (jako knedlíky švestkové nebo povidlové), tak z tvarohového těsta (jako knedlíky bramborové). Gramatická forma přívlastku o podobě knedlíku nenapovídá zhora nic; a ani s tím příliš ne naděláme. Podobně u spojení *lesní cesta*, *lesní jahody*, *lesní zvěř*, *lesní vůně* označuje přívlastek *lesní* vždy poněkud jiný vztah k lesu.

Spojení *poruchové auto* ovšem přímo vybízí k asociaci *auto, které má poruchy*. To jistě není nejlepší image. Nelichotivému vnímání se někdy dá vyhnout použitím neshodného přívlastku, který bývá přesnější. Místo *tvarohových knedlíků* nabídneme *knedlíky s tvarohem*, a hned je jasné, kde v nich tvaroh najdeme. *Lesní cesta* je *cesta lesem*, *lesní jahody* zase *jahody z lesa*.

U *poruchového auta* (výrazy jako *auto proti poruchám*, *auto na odstraňování poruch* nedávají smysl) ale toto řešení selhává a nezbude než použít úplně jiné slovo: *zásahové auto*, *auto dispečinku*, *auto technické podpory*.

Koneckonců, i oddělení technické podpory by se asi bránilo pojmenování *poruchové oddělení*. I když někdy...

Emotivní sloupek o ICQ

„A až to budeš mít, pošli mi prosím kytku,“ končím hovor se svým šéfem. Ne, nelekejte se, náš vztah je čistě pracovní: výraz *poslat kytku* používáme pro předání vzkazu po ICQ. Kdo tento program pro rychlou komunikaci zná, je doma: už se mu vybavila ikona v podobě zelené květiny, která ICQ zastupuje v pravém dolním rohu obrazovky. Když se navzájem žádáme o *poslání kytky*, vždycky se usmíváme: uvědomujeme si, že tuhle jazykovou inovaci jsme vymysleli sami – a taky, že naše práce je vlastně docela poetická, když si co chvíli posíláme květiny.

Ale ICQ vůbec skýtá spoustu materiálu k zamyšlení: už sám název. Přečtete-li si ta tři písmenka nahlas a po anglicku, dostanete zvuky *aj sí kjú*. Trochu jinak přeskupené dají anglickou větu *I seek you – hledám tě*. To přesně vystihuje smysl programu: hledat v síti další lidi, kteří jsou online, a už to jsou přátelé nebo kolegové, které známe z reálného světa, nebo zatím neznámí, s nimiž se napřed toužíme seznámit virtuálně, „jen tak“ si popovídat a jednou se možná potkat i v nevirtuální realitě.

Poslat zprávu po ICQ se v naší kanceláři, jak už víte, řekne *poslat kytku*. Jinde jsem ale zaznamenala výraz *síknout někomu* nebo poměrně nenápaditě *poslat ICQ*.

Chcete si v ICQ chránit soukromí? Lze je nastavit tak, aby vás uživatelé, kteří si vás chtějí přidat do adresáře, museli nejprve požádat o povolení. To pak probíhá malý virtuální rituál zvaný *ověření* neboli *autorizace*. Už jste někde jinde slyšeli větu *Autorizuj si mne, prosím?*

ICQ patří do skupiny programů pro okamžitou komunikaci, anglicky *instant messaging*. A chci nebo nechci, to spojení mi asociuje instantní kávu: něco, co je rychle hotové a poměrně dobře to nahradí kávu opravdovou. I zprávy v ICQ jsou často napsané rychleji, než by se mi líbilo: rozhovor po ICQ se víc než psaní podobá mluvené řeči. Nedbá se při něm tolik na krasopis, pravopis a hezké formulace – a neverbální sdělení, kterými si pomáháme při mluvení, mezi jeho řádky také chybí. Je to šikovná věc na rychlé vyřízení vzkazu, ale přesto... Instantní kávu piju, pravda, v kanceláři dennodenně, občas si ale zajdu s požitkem vychutnat pořádné presso nebo café au lait do kavárny. Ovšem kdyby něco, pošlete mi kytku.

Tip, jak se vyhnout typické chybě

„*Posílám ti ty typy na kadeřníky*,“ píše mi kamarádka a já si říkám, že s tím musím něco udělat. Tedy, za prvé se svým úcesem a hned v druhé řadě s těmi *typy* a *tipy*. Je to s podivem, ale tahle dvě sova si pletou nejen běžní uživatelé jazyka, ale i korektoři mnohdy renomovaných publikací.

Tak tedy: slovo *typ* s ypsilonem znamená jednak druh, neboli souhrn jedinců či věcí se stejnými

znaky: *flegmatický typ pracovníka, suchý typ pleti, demokratický typ státu*. Může to být také určitý výrobek s charakteristickými parametry, model: *typ automobilu, typ rodinného příslušníka*. Ten, kdo se jeví jako typ, je typický: například *typický představitel dnešní mladé generace*. Rozdělovat podle typů (tedy vytvářet *typologii*), případně k nějakému typu přiřadit se pak jedním slovem vyjádří *typizovat*.

Naproti tomu *tip* s jistou (měkkým i) je jednak předběžný odhadem výsledků (*můj tip je 5:0 pro zelené*), jednak i dobrou (většinou drobnou) radou, doporučením (*dám vám několik tipů pro úspěšnou prezentaci, posílám ti pár tipů na šikovné kadeřníky*). Odhadovat tip je *tipovat* a toto sloveso se píše jen a pouze s měkkým i. *Tipuji, že tento zápas dopadne nerozhodně. Vytipovala jsem pro tebe pár šikovných kadeřníků*.

Můj soukromý tip na původ slovesa *typovat* a *vytypovat* – které se stále častěji objevuje v českých textech, i když vůbec není gramaticky v pořádku – sází na lidovou etymologii. Věta *Vytypovala jsem ti vhodné kadeřníky* jako by chtěla říct *Našla jsem několik kadeřníků, kteří jsou představitelé typu, který by ti mohl vyhovovat*. Ale tak jako se jistá nemoc nejmenuje *skřípka* (přestože dovede pořádně skřípnout), ale *chřípka*, nemá lidová jazyková tvořivost pravdu ani tady. Pohříchu, účesy (a nejen ony) jsou natolik choulostivá záležitost, že u nich lze výsledek jen odhadovat, tipovat.

O emotikonách a etymologii

„*Já se těch emotikonů prostě nemůžu nabažit,*“ píše kamarádovi poté, co jsem v okně programu MSN Messenger (to je taková microsoftův obdoba ICQ) vyrobila smějící se ksichtík, hvězdičku a zdvižený palec. „*V pohodě, ale proč je probůh skloňuješ v mužském rodě?*“ odpovídá mi. Zarazím se. Vždycky jsem skloňovala emotikony jako hrady, ale... Když tohle slovo rozložím na součástky, vychází mi emoce + ikona. *Ikona* nikoli ve smyslu pravoslavného zobrazení svatých, ale ve významu *zástupný znak*. A přesně to emotikony jsou: ikony, zástupné znaky, které umožňují snadno zobrazit emoce: smějící se obličejík místo dlouhého popisu *mám radost, těší mě to, usmívám se*. Skloňují se tedy opravdu v ženském rodě – emotikony podle vzoru *ženy*, ne *hrady*.

Tenhle banální objev mi znovu připomněl, jak málo přemýšlíme o skutečném významu slov. Jistě, v běžném životě to ani moc nejde. Koho by napadlo, že *borůvka* má pojmenování od toho, že roste v *borových lesích*? Že slovo *borec*, tak frekventované v brněnské hantýrce, pochází z ruštiny a znamená *zápasník* (ruské *borba* je *boj*)?

Ovšem občasné zastavení nad původem slov má půvab objevování. Jako když jsem si cestou do stavební spořitelny z ničeho nic uvědomila, že *garsonka* je vlastně byt pro svobodného mládence, protože francouzské *garçon* znamená chlapec, případně (starý) mládenec. Souvislost dnes už neužitečná – vždy v kolika garsonkách dnes bydlí svobodné dívky, případně páry.

Původem slov se zabývá věda zvaná *etymologie*. Etymologický rozbor samého termínu *etymologie* přitom vede k řeckému *etymos* (*pravý, pravdivý*). Etymologie by tedy měla odhadovat pravý, původní význam slov.

Jestli budete chtít hloubat a žasnout nad původem slov, doporučuji kromě křídel pro fantazii i ukotvení v podobě etymologického slovníku.

A webový tip na závěr: na www.yourdictionary.com si můžete objednat zasílání (anglického) slova dne. Slova, která vám přijdou e-mailem, sice v běžné anglické konverzaci příliš nevyužijete (dnes to například bylo slovo *antedeluvian* – *předpotopní*), dočtete se však nejen o jejich použití, ale i o etymologickém původu, o souvislostech mezi různými pojmenováními – a protože vás z nich nikdo nebude zkoušet, lze to brát jako dobrodružný výlet.

O sajtách a o překládání

„*A na jejich sajtě jsem našel...*“ Kdeže? Aha, známý myslí na webu, uklidním se a poslouchám, co na stránkách onoho časopisu objevil. Ale slovo *sajta* mi už nedá spát.

Je to fonetický přepis anglického *site*, tedy *sídlo*, v tomto kontextu se ovšem jedná o *sídlo webové, website*. Tento termín má v angličtině i méně používané, ale výstižnější synonymum: *web*

presence, tj. doslova *přítomnost na webu*. Proč je ale kolem jeho českého překladu takový zmatek?

Site je, zjednodušeně řečeno, skupinou souborů, které dohromady tvoří webové stránky určité firmy, organizace nebo jednotlivce.

Webové sídlo se ovšem, na rozdíl od sídla geografického, nemusí fyzicky nacházet v jednom místě: jednotlivé stránky mohou být umístěny na různých serverech. Třeba web Microsoftu: domovská stránka *www.microsoft.com* je rozcestníkem na stránky řady produktů a služeb v jednotlivých zemích, a ty jsou fyzicky uloženy na řadě různých počítačů – serverů. A naopak: jeden server (typicky server webhostingového poskytovatele) může být útočištěm pro několik ucelených *sites*, tedy webových prezentací. Překlad *webový server* tedy není přesný. Podobně nepřesný je ale, přísně vzato, i překlad *web*: to je přece zkratka z World Wide Web, která tedy označuje jistou internetovou službu. Termín *webové stránky* je pak za prvé dvouslovný (a tedy méně pružný při běžném užívání), a za druhé nenaznačuje onu ucelenost *site*.

Převzetí anglického termínu také není nejšťastnější, protože slovo *site* se jen složitě začleňuje do českého gramatického systému a fonetický přepis *sajt* (či *sajta*) působí velmi slangově.

Není divu, že se tento termín stal pro překladatele počítačové literatury a lokalizátory programů oříškem. Rozlouskl ho ale, myslím, sám život. Ve významu *site* se začalo užívat právě termínu *web*, případně (*webové, internetové*) *stránky*. To se v jazyce stává: jak se vyvíjí okolní svět, slova mohou rozšiřovat (nebo naopak zužovat) svůj význam nebo jej různě posouvat. Slovo *limonáda* například původně označovalo pouze nápoj z citrónu (*citrón – lemon* v něm ostatně i slyšíme), postupně se rozšířilo na nealkoholické bublinkové nápoje s příchutěmi všeho druhu.

Opusťme tedy *sajty* a hledejme informace na webu (nebo, přesněji řečeno, na konkrétních webových stránkách).

To je ale fičurka!

„A nezapomeň navrhnout taky boxíky, mezititulky a další fičurky,“ připomínám do telefonu našemu art directorovi. Pokládám sluchátko, odškrtávám si úkol jako splněný a mezitím mne napadne – jak já to mluvím? Jak by, slangem redaktorky počítačového vydavatelství (dnes už tedy ne pouze počítačového, ale ten duch tu pořád je).

A protože slang redaktorský se střetl se slangem počítačovým, budiž dnešní glosa o slově fičurka.

Fičurka pochází z anglického *feature*, jehož základními významy jsou *rys* (podoby i charakteru), *funkce* a konečně hlavní *atrakce* (zejména hlavní snímek v kině, téma v časopise).

Fičurka počítačová je kombinací všech tří zmíněných významů: je to funkce v počítačovém programu, která je velká nikoli tím, nakolik je pro práci v tom kterém programu základní a nezbytná, ale spíš tím, jak je chytrá a šikovná. Ne nadarmo se vtírá asociace se slovem (dámy prominou) *vyčuraný*, neutrálnější synonymum je asi *vychytávka*. Nebo, jak se hezky říká v jedné pohádce: *malá, ale šikovná*. „To je ale fičurka, že jo?“ lehce se nafukuje kolega, když mi právě předvedl klávesovou zkratku pro pohyb v textu po slovech. „Jo jo, vychytaná,“ usměju se. Je to vychytaná *wokenní funkce*, napadne mne v duchu. Hravý překlad názvu Windows – *Wokna*, a odvozené přídatné jméno *wokenní* je přesně z rodu *fičurek* a vůbec slangu počítačů – hraček (v dobrém slova smyslu).

Fičurka grafická, abychom byli úplní, je pak podobná vychytávka v grafické úpravě časopisu: vtipně navržený rámeček (čili *boxík*), sloupek nebo titulek.

Bez fičurek bychom se možná obešli. Ale s nimi je život příjemnější.

O charakteru překladu

„...a v té adventuře jsou fakt zajímavé charaktery,“ líčí mi synovec, nadšený počítačový hráč čili pařan. „Počkej, charaktery... charaktery... ty myslíš postavy,“ svitne mi.

V angličtině i češtině sice existuje slovo *character*, respektive *charakter*, ale jejich významy se překrývají jen částečně. Anglický *character* znamená kromě souhrnu příznačných vlastností člověka nebo jevu (čemuž i česky říkáme *charakter*), mimo jiné i znak na klávesnici či románovou

nebo filmovou postavu. Překládat slovo *character* vždy jako charakter je tedy v lepším případě zjednodušení, v horším hrubka.

Překlady jsou vůbec oříškem: málokdo tuší, že překladatel musí znát lépe nikoli výchozí, ale cílový jazyk, musí vědět, jak se určité významy slov a gramatických kategorií výchozího jazyka vyjadřují v tom jazyce, do něhož překládá.

Úsměvných doslovných překladů idiomů (tedy ustálených slovních obrátů) našťástí ubývá. Vsadím ale levou botu, že pokud budete sledovat v televizi Prima film, kde budou pohřbívat některého z hrdinů, uslyšíte z úst kněze magickou formuli *Prach k prachu, popel k popelu*. Nelekejte se, je to jen slovo za slovem převedený biblický citát *Dust to dust, ashes to ashes*. Česky se na tomtéž místě říká *Prach jsi a v prach se obrátíš*. Co znamenají věty *Objeviš se tu jednou za modrý měsíc* a *Jsou spolu na medovém měsíci* si za domácí úkol zjistěte sami.

Že se nepořádné překládání nevyhne ani počítačové branži, je jen logické. Následující perličky z českého webu nejmenované firmy mám od jednoho ze čtenářů tohoto sloupku: *Uživatel musí mít geniální Pentium* (míněno je *genuine*, tedy opravdové, původní Pentium). *Stáhněte si nejnovější program Live!Ware k upgrade vašeho znovu programovatelného procesoru EMU10K1 tak, aby spojitě vylepšil vaše audio zkušenosti*. O spojitě vylepšení svých audiozkušeností tedy opravdu tak úplně nestojím, ale možná to zkusím, výrobce totiž slibuje: *Tímto způsobem se přemění vaše PC na masivní digitální hudební jukebox*.

Co k tomu dodat? Snad už se brzy dočkáme toho, že firmy nebudou náš trh vnímat jako příliš malý na to, aby se pro něj vyplatilo lokalizovat kvalitně.

Sejdeme se na chatě, totiž na chatu

Chaty, říká jeden z odkazů na serveru Lidových novin, a já, ještě nepřivyklá městu po návratu z hor, se na okamžik zarazím. Že by Lidovky měly novou rubriku pro chataře a chalupáře? Ale ne, za chvíli mi to dojde: tyhle *chaty* jsou rodu mužského, čtou se jako *čety* a jsou to místa, kam si weboví surfaři chodí jen tak popovídat (anglicky *to chat*) čili *zachatovat*. Jsou to místa, kde se ze surfařů stávají *chataři* (správně česky asi spíše *návštěvníci chatů*). Všimněte si, že po webu se *surfuje* či *brouzdá*, ale na chaty (stejně jako na konkrétní weby) se *chodí*. Zvolníte tam pohyb a zastavíte se na kus řeči. Jen tak poklábosíte, případně hledáte nové známé nebo přímo novou známost.

Tempo ovšem je oproti čajům o páté o něco rychlejší. Nikdo už se příliš nezdržuje se zdvořilostními frázemi. Nahradily je zdvořilostní zkratky – akronymy které shrnou větu do pár písmenek (využívají přitom toho, že písmena při anglickém hláskování často tvoří slova). Místo dlouhého, taktního a taktického vyptávání na osobní data dotyčného stačí vyťukat na klávesnici pouhá tři písmenka *A/S/L?* – *Age/sex/location?*. Chcete-li se s chatovým partnerem zasmát, stačí napsat *LOL* (*Laughing out loud*). Když se chcete s novým známým někde skrýt před zvědavými virtuálními zraky, stačí napsat *WTGP?* – *Want to go private?* (Ano, na chatu se dá i šeptat, a případně se můžete s někým zamknout do webového kamrlíku.) A při loučení namísto *Tak se zatím měj a někdy ahoj* řeknete jen *B4N*, *CUL8R* (*By for now, see you later*).

Zkratek je nepřeberně (podívejte se třeba na heslo *Acronyms* v encyklopedii pojmů *Whatis.com* – www.whatis.com). Dokonce existuje i zkratka *IHA* – *I hate acronyms*, tedy nenávidím akronymy.

Zatímco některé zkratky pronikly mimo chaty a používají se často i v e-mailové komunikaci (*BTW* – *by the way* – mimochodem, *IMHO* – *In my humble opinion* – podle mého skromného názoru), u některých si nejsem jista, zda nejsou výtvorem zlomyslného tvůrce encyklopedie (třeba *BIOYIOP* má údajně znamenat *Blow it out your I/O port* – volně přeloženo *Strč si to do I/O portu*). Ale to už si ověřte někde na chatu.

CU v příštím sloupku!

Opublikovala jsem další sloupek

„Pošlete mi prosím svůj poslední článek? Ráda bych jej vypublikovala na našem serveru,“ píše mi redaktorka přáteleného webu a já jen tak tak odolám pokušení přidat k článku i svůj osobní názor

na slovo *vypublikovat*.

Z „upřesňování“ slov předponami se stala nová jazyková móda: s kolegou se nedomlouváte, ale musíte s ním *prokomunikovat problém*. Obchodníci nechodí na schůzky jednat, ale *vykomunikovat obchodní případ*. Už jen čekám, kdy mě kamarádka pozve na kafe větou *Pojď si zakomunikovat*.

Pravidla nestačí *definovat*, musejí se *nadefinovat* nebo ještě lépe *zadefinovat*. Podobně podmínky je lépe *vyspecifikovat* než prostě *specifikovat*.

Ta potřeba pramení z toho, že slovesa cizího, zejména latinského, původu jako *definovat*, *specifikovat*, *absolvovat* nebo *komunikovat* jsou v češtině vidově neutrální. Podle kontextu se tedy mohou chovat jako dokonavá či nedokonavá. Cit na tak jemné nuance ale ztrácíme, proto se nabízí možnost šalamounsky se jim vyhnout. Třeba doplnit sloveso o významově víceméně prázdnou předponu. Když *prokomunikujeme* nebo *zadefinujeme*, děj jsme časově ohraničili a vytvořili jednoznačně dokonavý vid. Jazyková krása už tak dokonalá není, ale účel světi prostředky.

Proti užívání předpon k jednoznačnějšímu vyjádření nelze v principu mnoho namítnout. Tohoto prostředku se dnes ovšem užívá nadměrně, zneužívá – chce se říct – jako nejjednodušší cesty. Elegantnější vyjádření stojí trochu přemýšlení a možná donutí oželet některé slovo, které je právě módním hitem, ale – posuďte sami na větách z úvodu, zda je to na škodu:

Ráda bych váš článek nabídla čtenářům našeho serveru. Pojďme si o tom problému promluvit. Stanovme si prosím jasná pravidla.

Reklamní mámení

Reklamní odborníci jsou zvláštní skupina lidí, která má svůj zvláštní slang. Figurují v něm *vizuály*, *hedlajny* a *mesydže*, klientům se připravují *promoušny* a *imidžkampaně*, případně se jim dělá *piár*. Že to mu nerozumíte? To málokdo: reklamní kreativci se právě tímhle žargonem cíleně vyčleňují z davu obyčejných lidí. Asi aby nás mohli reklamou klamat o to účinněji, oč méně jim rozumíme. Nebo že by reklama nebyla od slova *klamat*?

Nedávno se mi dostalo o jazyku lidí z reklamek, *reklamštině*, poučení natolik podrobného, že mi nedá, abych se s vámi o něj nepodělila. Grafik Pavel Beneš, který má z *agošek* (po česku reklamních agentur) nemalou praxi, totiž vytvořil celý slovník tohoto jazyka. Najdete ho na adrese www.benes.cz/texty/slovník.htm.

Jak podotýká autor, reklamština se skládá z anglických podstatných jmen pospojovaných českými spojkami a uvedených do pohybu českými slovesy. Až krutý mi připadá jeho fonetický přepis zachycující nedokonalou českou výslovnost: *bačet* je *budget* čili *rozpočet*; *čobnamba* píšeme *job number* a jde o *číslo zakázky*.

Protože slovník je výkladový, dozvíte se v něm i leccjakou pikantnost ze života reklamek: třeba *dedlajna* je „pevný časový údaj s libovolně posouvateľnými hranicemi“ (skutečnost známá i v jiných oborech), *ekšn* (akce) je cokoli, co někoho v *agošce* donutí hýbat se. Ať je to cesta k automatu na kávu nebo *kampaň*. V agoškách je prostě akční atmosféra.

Reklamština není jazyk nijak bohatý a nijak přesný: právě naopak, jeho cílem je mlžit a dělat z mála koncepty, ideje a *ambrelly* (zastřešující nápady). Ty ohromí klienta a pak možná i nás: konzumenty, členy *cílovek*. A možná tu absurditu prohlédneme a omámit se nedáme.

A občas se kreativcům povede reklama vtipná a *vychytaná*, nad kterou se upřímně pobavíme.

Synergie, penetrace a... bingo!

Vtipy, které kolují mezi uživateli Internetu elektronickou poštou, jsou vlastně novodobou lidovou slovesností: autor se v síti kdesi ztratil, ale řádky často trefně vystihují skutečnosti z našeho každodenního života.

Tak ke mně třeba dorazila pravidla hry Byznys loto. Princip je podobný jako u binga: v mřížce pětkrát pět zaškrťaváte zásahy. V políčkách ale nejsou čísla, nýbrž slova. Slova jako *tým*, *zákaznický orientovaný*, *strategie*, *podniková kultura*, *výkonnost*, *reporting*. Ano, Byznys loto se nehraje nikde jinde než na poradách (nebo se říká *meetingy*? nebo *briefingy*?). Nepochybně vás donutí sledovat, co mluvčí vlastně říkají. Schválně, vybavte si nějakou firemní poradu z poslední doby: nevyhráli

byste bingo? Na odpověď Ne nesázím o moc víc než zlámanou grešli.

Podobnými zaklínadly se to totiž hemží i ve firemních materiálech všeho druhu, na webech i v tiskových zprávách. Kdo dnes nenabízí řešení, nejlépe samozřejmě *komplexní, rozšiřitelné a škálovatelné*, či alespoň *klíčovou strategii* nebo *filozofii komunikace v daném segmentu trhu*, jako by nebyl. Pro prodej musí být přinejmenším *vize*, lépe ale nabídnout *přidanou hodnotu*, a vynechat neradno ani *firemní kulturu, workflow* (pokud možno *efektivní*) a *projektové týmy* (samozřejmě *produktivní, dynamické a motivované*).

Klišovitostí hřešíme i my novináři: *Když nebudeš vědět, na co by ses ještě ptala, zeptej se, jaký to bude mít synergický efekt*, žertovala kolegyně. Bohužel, žert to byl jen napůl – dovedu si představit, že od valné většiny oslovených by se mi dostalo zasvěcené odpovědi, ať už by zájmeno to odkazovalo k čemukoli.

Nejsem ale naštěstí sama, komu prázdná slova vadí. Někdy se na jejich mýcení musí s bičem. *Od této chvíle považuju slova implementace a penetrace za sprostá*, prohlásil onehdy můj šéf. Spojení obsahující slova *filozofie* a *vize* zakázal používat už minulý měsíc. Tak mne dnes omluvte, musím si zkontrolovat své texty, abych nakonec ještě nepřišla o prémie.

Z JZD do ČKD

„S *iksemelkem* toho zvládneš o hodně víc, než s obyčejným HTML,“ přesvědčuje mne kolega. Nedokážu sice jeho tvrzení potvrdit nebo vyvrátit rozumnými argumenty, ale rozšifrovat to podivné slovo *iksemelko* umím. (Vy asi víte, že se jedná o jazyk XML neboli eXtensible Markup Language.)

Počítačový jazyk, a jazyk programátorů zvláště, se různými záhadnými zkratkami jen hemží. Můžete se setkat s *eskjuelkem* (databázový jazyk SQL – Structured Query Language), áespěčkem (ASP – Active Server Pages) nebo *péhápěčkem* (skriptovací jazyk – název je odvozen z původního nástroje Personal Home Pages Tools). Obyčejní uživatelé denně pracují s *ikspěčky, céděčky* nebo *empétrojkami*.

Tvoření slov ze zkratk je charakteristické pro slang: a už jde o slang politický (*ódeeska, óefko*), lékařský (*jipka, áro*) nebo právě počítačnický. U příkladů z medicíny si můžete všimnout jiného způsobu začlenění zkratky do proudu mluvené řeči: protože je zkratka jako celek vyslovitelná, přidá se k ní koncovka (*JIP – jipka*) a skloňuje se jako jedno slovo. V opačném případě se pracuje s vyhláskovanou podobou, hláskovat přitom lze česky i anglicky: *eskvéelko* i *eskjuelko* jsou v počítačovém světě stejně přijatelné.

V jiných oborech se občas setkáme i s dalšími druhy zkratk, tzv. zkratkovými slovy: název cestovní kanceláře *Čedok* je úplně prozaický – Česká dopravní kancelář, *Drutěva* je Družstvo tělesně vadných (s politickou korektností si tehdy hlavu příliš nelámali). Móda těchto zkratk pominula se sedmdesátými lety, ale nedávno se objevil moderní zástupce: Indoš není jen slangové pojmenování pro domorodého obyvatele amerického kontinentu, ale i název projektu Internet do škol.

Nepředpokládám, že by vás to nenapadlo, ale přece jen: rozepsané podoby jako *ikspěčka* a *áespěčko* nepatří do psaného jazyka (s výjimkou textů o jazyce, jako je i tento sloupek), ale jen a jen do mluvené řeči, a i tam jsou výrazně slangovým prvkem. V písmu i formálnějším mluveném projevu je třeba použít zkratku doplněnou zástupným slovem: jazyk XML, systém Windows XP formát MP3.

Jedinou výjimkou je dnes už zaužívané céděčko: formální alternativa disk CD je přece jen formální příliš.

Sloupeček o zdobňování

„Tak jo, dík za mailík a mrkni někdy na náš webík,“ dočítám e-mail od známého a zdvihá se ve mně vlna neurčité nevole. Zdobnělinky vážně nemusím.

Odkud vlastně moje znechucení pramení? Nepochybně oceňuji schopnost češtiny zdobnělá pojmenování tvořit: *červeňoučké jablíčko* nebo *slad'oučká jahůdka* zní jednoduše mnohem šťavnatěji než *little red apple* nebo *sweet little strawberry* – jediná možnost, kterou má k vyjádření

téhož Angličan.

Funkcí zdrobňování z hlediska slovo tvorby je přidat k základovému slovu významový rys menšího rozměru (*ručička hodin, krabička sirek*), případně hodnocení – častěji pozitivního (*dcerka, včelka*), i když příklady ironizujících zdrobňelin najdeme také: stačí si vzpomenout na známé rčení *smrádek, ale teploučko*; nebo na opovržení skryté v přídavném jménu *čecháčkovský*. Někdy je ironie o něco laskavější: *On je ještě takový studentík, takový holoubek*, říká babička o vnukovi.

Kromě toho má zdrobňování význam, i pokud jde o stylové zbarvení – je prostředkem kontaktu. „*Dá si pán pivečko? A rohlíčků ke gulášku bude kolik?*“ hlaholí bodře vrchní, abyste se v lokále cítili jako doma. „*Rukávek maličko zkrátíme a máte kabátek jak vystřižený,*“ pobíhá kolem vás krejčí se špendlíky. Počítačového technika jsem našťestí u projevu typu: „*To vám asi zlobí modemek, nebo že by to byly Okýnka?*“ ještě nepřistihla.

V počítačovém světě se zdrobňeliny prosazují zatím jen u slov, která pronikla do běžného života a tím i do slangu mladých: *mailíky* a *webíky* do něj patří stejně jako *klubíky, akcíčky* a *vychytaný věcičky*. Afektované mi připadají asi právě proto, že se snaží se mnou žoviálně navázat kontakt, jako vrchní v příliš domácké hospodě. *Webíky* a *webíčky* zásadně nenavštěvují, raději mám obyčejné *weby*. Stejně jako ke *guláši* pořádné *pivo*.